

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

Sayı: 68 Mayıs - Haziran 2003

İki Ayda Bir Çıkar

- "Toplam Kalite" ve İş Sağlığı ve İş Güvenliği
- Bilgisayarın İnsan ve ilişkileri Üzerindeki Etkileri
  - İş Güvenliğinde Risk Kavramı
  - Yaşam Kurtarabilecek Bir Güvenlik Kültürü
- İş Kazalarında Ölenleri ve Yaralananları Anma Günü Etkinlikleri
  - Yaşamın Hızı
- 2003 Uluslararası Tatlı Su Yılı: Sürdürülebilirlik mi, Kalkınma mı?
  - Erken Doğum ve İş
  - Dokuzuncu Kiremit
- İsveç Sosyal Sigorta Sistemi ve Yeniden Yapılanma
- Gönüllülerin Buluşması ve Gönüllülerin Zenginleşmesi
  - Çocuk İşçiler
  - İki Dakika Düşün

İÇİNDEKİLER

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

"Toplam Kalite"Ve "İş Sağlığı ve İş Güvenliği .....Mustafa TAŞYÜREK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

Bilgisayarın İnsan ve İlişkileri Üzerindeki Etkileri .....İlkay SAVCI

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

İş Güvenliğinde Risk Kavramı.....Şenay GÖKBAYRAK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

Yaşam Kurtarabilecek Bir Güvenlik Kültürü.....Jukka TAKALA

ANIMSA

İş Kazalarında Ölenleri ve Yaralananları Anma Günü Etkinlikleri

YAŞAM

Yaşamın Hızı .....Cihat UYSAL

SOSYAL POLİTİKA

2003 Uluslararası Tatlı Su Yılı: Sürdürülebilirlik mi, Kalkınma mı? .....Yayına Hazırlayan: Erdem İLGİ AKTER

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

Erken Doğum ve iş ..... Şenay GÖKBAYRAK

TOPLUM

Dokuzuncu Kiremit.....Erdoğan BOZBAY

SOSYAL POLİTİKA

isveç Sosyal Sigorta Sistemi ve Yeniden Yapılanma .....Gülbiye YENİMAHALLELİ - YAŞAR

VAKIF HABERLERİ

Gönüllülerin Buluşması ve Gönüllülerin Zenginleşmesi

ÇOCUK EMEĞİ

Çocuk İşçiler.....Ignacio RAMONET

BULMACA

İki Dakika Düşün..... Mustafa TAŞYÜREK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

"TOPLAM KALİTE" VE "İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ"

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Burada Toplam Kalite'nin olmazsa olmazları ile bugün yürürlükte olan mevzuatın İşçi Sağlığı ve İş güvenliği açısından istemlerinin karşılaştırılması özetlenmiştir.

Sonunda okuyucunun varacağı yargıyı tam olarak kestiremiyorum. Ancak genel olarak İş(çi) Sağlığı ve İş Güvenliğinde (İSİG) neden istenilen düzeye gelemediğimizi kestirebiliyorum. Bir başka anlatımla eğer bugün yürürlükte olan (*ancak AB mevzuatına uyum kapsamında değiştirilmeye çalışılan*) mevzuatın İSİG hükümlerini yerine getiren bir kuruluşun toplam kalite felsefesine ulaştığına inanıyorum.

Kalite ;

Bir ürün veya hizmetin belirlenen veya olabilecek ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan özelliklerin toplamıdır. (TS 9005)

Müşteri isteklerinin tatminidir.

Verilen şartlara:

-Her zaman

-Zamanında

-ilk defada uygun iş yapmaktır.

Müşteri ihtiyaçlarını tam ve sürekli karşılayabilecek ürün ve hizmetin en ekonomik şekilde sağlanmasıdır.

Toplam Kalite yönetimi;

Toplam kalite, bir şirkette **tüm faaliyetlerin sürekli olarak iyileştirilmesi** anlamına gelir. Bu faaliyetler sadece ürün ya da hizmet üretimiyle ilgili alanlarla sınırlı değildir. Pazar araştırmasından maliyet muhasebesine kadar **bütün fonksiyonları ve tüm bireyleri içerir.**

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü (İSİG T) Madde; 3 (ise özetle) - İşverenin, **işyerinde, teknik ilerlemenin getirdiği daha uygun sağlık şartlarını sağlaması;** kullanılan makinelerle alet ve edevattan herhangi bir şekilde tehlike gösterenleri veya hammaddelerden zehirli veya zararlı olanları....bu tehlike ve zararları azaltan alet ve edevatla değiştirilmesi iş kazalarını önlemek üzere işyerinde alınması ..tedbir ve araçları...**iş güvenliği tedbirlerini devamlı surette izlemesi esastır.**

Toplam Kalite Yönetimi'nin Gereklere;

1- Müşteri Odaklılık: Müşterilerin beklentilerini karşılamaya özen göstermek, onları araştırmak.

2- Önleyici Yaklaşım: Sorun çıktıktan sonra düzeltme yerine, işleri sorun çıkmayacak şekilde planlayıp, uygulamak.

3- İstatistik ve analiz : Olaylara ve konulara bilimsellik ve objektiflik içinde yaklaşmak, duygusallık yerine akılcılığı hakim kılmak.

4- Grup Çalışması: "işletme körlüğü"nü bireylerin aşmasının kolay olmadığını bilmek ve her düzeyde grup çalışmalarını etkin şekilde yürüterek yaratıcılığı ve sorunu çözmeyi kurumsallaştırmak.

{ **İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulları Kurulması Hakkında Tüzük- M.4 (de) - İSİG konularında o işyerinde çalışanlara yol göstermek, işyerinde İSİG ilişkin tedbirleri tespit etmek ve işverene teklifte bulunmak, İSİG iç yönetmeliği taslağı hazırlamak, ...uygulamasını izlemek...}**

5- Tedarikçilerin İşbirliği: Tedarikçilerle "ortak" gibi çalışılarak, rekabet gücünü artıracak girdileri en kaliteli, ekonomik ve hızlı şekilde temin etmek.

6- Sürekli Gelişme: Bulunan durum ya da varılan düzey ne olursa olsun, onu daha ileriye götürmek, iyileştirmek, geliştirmek.

İşçi Sağlığı ve İş güvenliği Kurulları Kurulması Hakkında Tüzük (te ise) (İSİG KHT):

ı) Sağlık ve güvenlik durumu ile ilgili yenilikleri izlemek, bu konuda bilgileri toplamak ve değerlendirmek ve bunlara ilişkin tedbirlerin alınmasını teklif etmek,

j) İşyerinin sağlık ve güvenlik durumuyla ilgili, yıllık bir rapor hazırlamak,....

Şeklinde ifade edilmektedir.

Bir Gelişme Çevrimi;

1- Amacın ortaya konması: Sorun nedir ? Neyi geliştirelim?

2- Mevcut Durumun Belirlenmesi: Sorunun boyutları nedir ? istatistiksel olarak sıklığını ve şiddetini belirleyelim.

3- Sebebin Araştırılması: Sorunun kaynağı (veya kaynakları) nedir? Önem veya etki dereceleri nedir?

4- Önlem Alınması: Sorunun kaynağında yatan en önemli (veya en etkili) nedeni ortadan kaldıran bir yöntem uygulayalım.

5- Sonuçların İrdelenmesi: Uygulanan yöntem başarılı oldu mu? Sorun devam ediyorsa, geriye dönüp sebeplerini yeniden araştıralım; gerekiyorsa yeni bir önlem alalım. Sonuç alana kadar devam edelim.

6- Uygulamanın Standardlaştırılması: Sonuç başarılı ise, uygulanan yöntemi standart hale getirelim. ".....ve yeniden başa dönüp , yeni bir gelişmeyi

başlatalım !

Sürekli Gelişme

- "İki günü aynı olan ziyandadır."
- (Her geçen gün bir öncekinden daha iyi olmalıdır.)
- "Damlaya damlaya göl olur"

Organizasyon Kültürü;

"Gerçekte hataların % 85'i sistemsel olup yönetimden kaynaklanır.

"Hataların % 15'ine çalışanlar sebep olur.

- Her değişimin bir öğrenme sürecine ihtiyacı vardır.

"İş kazası; bir yönetsel hatadır.

- İnsana saygı felsefesinin benimsenmesi.

- Sorunların çıktıkça çözüm geliştiren yönetim tarzı yerine olası sorunları düşünüp, bunları önleyen yönetimin sağlanması.

"Toplam Kalite Yönetimi yedekleme planını öngörür. İSİG T (m.3) İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurul Üyeleri'nin birer yedeğinin seçilmesini öngörür.

Sonuç

*Malzeme

*Zaman

*İnsan

*Makine

*İş kazası

SIFIR KAYIP

*Kim. Müh.;

İş Sağlığı ve İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı;

Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi;

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

BİLGİSAYARIN İNSAN VE İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İlkay SAVCI*

(savci at politics nokta ankara nokta edu nokta tr)

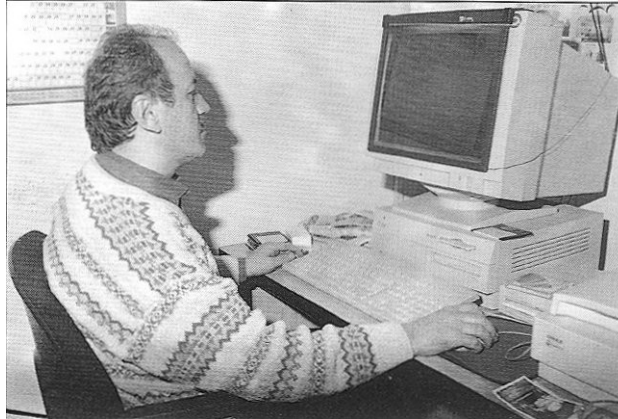
Yirminci yüzyılın en büyük buluşlarından birisi olan bilgisayarın günümüzde geniş veri toplama, işleme, aktarma ve depolama kapasitesiyle, yaşamın her alanında etkin biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Bilgisayarlar endüstride iş makinelerine bağlanarak, ofislerde kağıt-kalem işlerinin yerine geçip inanılmaz bir hız-hareket çalışmasını getirerek iş ve emek süreçlerini değiştirmektedir. Yaşamın diğer alanlarında, örneğin evler, hastaneler, bankalar, alışveriş merkezleri, okullar, belediyeler vb. gibi enformasyon alışverişinin ön planda olduğu yerlerde de bilgisayarlarla ilişkide bulunmak zorundayız. Üstelik bilgisayar günümüzde internet kullanımına olanak sağlayarak, iletişimin niteliğini değiştirmek ve kapasitesini artırmak gibi bir kolaylığı getirmektedir. O halde bilgisayarların olmadığı bir dünya düşünmemiz mümkün görünmemektedir. Bu koşullarda elbette bilgisayarın insanlar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olacaktır. Burada özellikle bilgisayarların yoğun kullanıldığı işyerlerinde, bilgisayar-insan sisteminin temel bileşenlerinden biri olan "insan"ın bu teknolojiyle ilişkisinin nasıl kurulduğu ve çalışanların sosyal ilişkilerinin ne şekilde etkilendiği üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda bilgisayarın yaratıcılığı ve verimliliği artıran, insan kapasitesini geliştiren olağanüstü rolünden, vasıfsız işlerde "elektronik angarya"ya olanak sağlayan özelliklerinden söz edilecektir. Yazının başlığı "insan" ve "ilişkileri" şeklinde iki alt başlığı işaret etmekle beraber, buna "işin niteliği" şeklinde üçüncü bir alt başlığın eklenmesi yerinde olacaktır.

I. BİLGİSAYAR ve İŞ:

Bilgisayarlar yüksek nitelik, matematik bilgisi ve yeteneği, yaratıcılık gerektiren, çeşitlilik ve özerklik sunan, yüksek sorumluluk sağlayan işlerde (bilgisayar mühendisliği, sistem analistliği vb) çalışanlara -ki bunlar bilgiyi oluşturanlar olarak adlandırılmaktadır- yüksek gelir, kariyer, örgüt içinde dikey hareketlilik, statü, iş doyumu ve kendini gerçekleştirme gibi fırsatlar sunmaktadır. Oysa aynı bilgisayarı kullanarak, tekrar edici, makineye bağımlı, anlamsız ve mekanik gidişatı olan düşük vasıflı işlerde (veri girişi, kelime işlem, posta, sigorta vb) çalışanların -bunlar da bilgiyi girenler olarak adlandırılabilir- düşük ücret ve statü, yakın denetim, yoğun çalışma içine çekilmesi sağlanmaktadır. Bu işlerde kariyer, iş doyumu ve kendini gerçekleştirme gibi olanaklardan yararlanmak mümkün değildir (Garson, 1989). Vasıf talep eden işlerin, yetenekli ve başarılı bir azınlığın elinde bulunduğu ve bunların büyük bir yüzdesini de erkeklerin oluşturduğu bilinmektedir. Genel olarak teknolojilerin eril olarak kurgulandıkları görülmekte ve "teknolojinin anlaşılması zor ve karmaşık olması nedeniyle kadınlara göre olmadığı" söylemi iş yaşamında yankısını bulmaktadır. Bilgisayar teknolojileri ancak "kadınların yapabileceği işler" kategorisi dahilinde kadın çalışanların karşısına çıkmaktadır (Attavell, 1991;Wajcman, 1996). Yöneticiler veri girişi ve kelime işlem gibi işlerde erkekleri çalıştıramadıklarını, bu tür bir iş temposuna ancak kadınların sabırla katlanabildiklerini ifade etmektedirler (Savcı, 1997). Çünkü bu işler birim zamanda birim verinin önceden belirlenmiş kotalar halinde girildiği, çalışanın inanılmaz bir hız-hareket çalışması içine çekildiği çalışma koşulları sunmaktadır. Bu durumda özellikle ofis tipi işlerde çok yoğun kullanım alanı bulan bilgisayarlar, Taylorizmin daha önce girmeyi başaramadığı ofisleri geçmişin siveatshoplara-na dönüştürmektedir (Kumar, 1999:34).

II. BİLGİSAYAR-İNSAN SİSTEMİ:

Bilgisayar-insan sistemi, elektronik ve biyolojik iki unsuru bir araya getiren donanım, yazılım ve bir kullanıcı şeklindeki bileşenlerden oluşur. Kullanıcı özel sembolik bir dil aracılığıyla bilgisayarla iletişimde bulunur. İnsan-insan iletişimine benzemeyen bu iletişim tipinin özellikle yoğun kullanımın gerçekleştiği işlerde çalışan üzerinde etkileri olmaktadır. Yoğun kullanım ifadesi günde 3 saatten fazla bilgisayarla çalışanları kapsar (Igarria, 1989:191). Ancak genel olarak bakıldığında bu sürenin çok üzerinde çalışma sürelerinin uygulandığı görülmektedir. Örneğin Türkiye'de Kamu kuruluşlarının merkez teşkilatlarında bulunan BIM'lerde Türkiye nüfus geneline ait verilerin kaydedildiği ofislerde işin yoğunluk derecesine bağlı olarak 4.5 ile 8+ saat arasında değişen çalışma süreleri belirlenmiştir (Savcı, 1997)

III. BİLGİSAYARIN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Bilgisayarla uzun süreli ya da yoğun çalışmanın insan üzerindeki etkileri iki ana başlıkta toplanabilir: Birincisi ergonomik tasarım hatalarından kaynaklanan antropometrik sorunlar ile yoğun kullanımın insanda yarattığı fiziksel ve fizyolojik olumsuz sonuçlardır. İkincisi ise bilgisayarın yoğun kullanımıyla gerçekleşen sosyo-teknik değişimler karşısında, çalışanların yaşadığı psikolojik ve sosyal sorunlardır.

III.1. BİLGİSAYARIN İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

III.1.1. Bilgisayarla Yoğun Çalışmanın Fiziksel ve Fizyolojik Sağlık Üzerindeki Etkileri:

Bilgisayarla çalışılan işyerlerinde, ergonomik tasarım hatasından ya da insanların uzun süre aynı pozisyonda ve belirli hareket tarzlarıyla yoğun çalışmaları sonucu sağlık sorunları yaşadıkları bilinmektedir. En fazla bildirilen sağlık sorunları şunlardır:

1.İskelet -Kas Sistemi Rahatsızlıkları : Genel olarak bilgisayarla çalışanlarda baş, boyun bel, sırt, bilek ağrıları konusunda şikayetler alınmaktadır. Ancak bilgisayarlar, "aşırı kullanım sendromu" adı verilen bel, sağ bilek ve parmak ağrıları, kısmi boyun ağrıları olarak hızlı ve tekrar edici hareketlerin yol açtığı bir dizi rahatsızlık ortaya çıkarmaktadır. Bu rahatsızlıkların başında Carpal tunnel sendromu (elin orta hat sinirinin yayılım bölgesinde basınca bağlı oluşan karıncalanma, hissizlik ve ağrı), tenosynovitis (kası kemiğe bağlayan tendon adı verilen kılıfın mekanik iritasyon veya bakteriyel nedenli iltihabı), tendinitis (tendon enfeksiyonu) gelmektedir (Green vd. 1991:30-33).

2.Görsel Rahatsızlıklar: Ekrandaki ışıklı yazı ve kontrastın oluşturduğu ortam ile ekran parlaması, yansımaları ve titremelerinin göz yorgunluğu ve bozukluğuna yol açtığı belirtilmektedir (Helander/Palanivel 1992). Yine bilgisayarların yaydığı radyasyonun gözde katarakt oluşumuna yol açtığı (Knafe 1987:85), yoğun kullanımda göz kapaklarının dakikada 22 yerine 7 kez açılıp kapandığı (Tekeli 1993:271), sekiz saatlik bir sürede çalışanın bakışlarını 12.000 ile 30.000 kez değiştirmek zorunda kaldığı (Eyrenci 1986:16) günde 6 saat süreyle 4 yıl ekrana bakmanın gözün yakına uyum yapma yeteneğini bozduğunu (Alsan 1991:24), ve bütün bunların göz buharlaşmasını artırarak, göz yaşı tabakasında yetersizliğe, yanma, batma kuruma ve yorulmaya sebep olduğu (Uzunçarşılı 1993:276) belirlenmiştir.

3. Bilgisayarla İzlenme ve Denetlenmenin Etkisi: Bilgisayarla denetlenmenin ve izlenmenin çalışanların fiziksel sağlığı üzerinde de olumsuz etkileri olabileceği ifade edilmektedir. Ülser, kolit, kellik gibi rahatsızlıklar yanında (Smith vd., 1987:38), izlenen çalışanlar izlenmeyenlere oranla daha fazla kas-iskelet sistemi sorunları, baş ağrısı belirtmişlerdir. Amerikan Ulusal Mesleki Sağlık ve Güvenlik Enstitüsü (NIOSH), veri girişi çalışanlarında sayısal performans ölçümünün yarattığı benzer sağlık sorunları üzerinde durmaktadır. (Jankanish, 1993:23-24).

4.Diğer Rahatsızlıklar: Bilgisayarlı işyerlerinde, çalışanların statik elektrik yüklenmelerinin ve düşük oda neminin yol açtığı Acne roscea (yanak ve burunda akneye benzer cilt rahatsızlığı), ve egzema gibi rahatsızlıklara rastlanmaktadır. Yine kotalı çalışmanın hız ve performans baskısına karşın miyokardiyal enfarktüs (kalp kası enfarktüsü), Sis-tolik ve diastolik (kalbin ve damarların kasılma ve gevşemesi) kan basınçları ile ilgili dolaşım rahatsızlıkları olduğu (Carayon 1993:300), ayrıca crt fever (soğuk ter dökme), sindirim ve metabolizma rahatsızlıkları (Schvartz/Neikirk 1984:191) bildirilmiştir. Uzun süre hareketsiz oturma rahatsızlığı olanlar için iyi olmadığı ve bu tür sorunların, yoğun ve kotalı bilgisayarla çalışmada hatalı çalışma düzeni nedeniyle şiddetlenebileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bilgisayarla yoğun çalışmanın bir diğer olumsuz etkisi de, açık plan ofislerde ortaya çıkmaktadır. Çok sayıda insanı bir arada bulandıran iş ortamının doğal gürültüsüne, bilgisayarın soğutucu vantilatör ve ultrason fanlarından çıkan uğultu ile birim zamanda birim işi gerçekleştirmek üzere basılan tuşların gürültüsü eklendiğinde, çalışanlarda fiziksel yorgunluk şikayetleri ortaya çıkmaktadır (Eyrenci 1986)

III.1.2. Bilgisayarla Yoğun Çalışmanın Mental ve Ruhsal Sağlık Üzerindeki Etkileri:

Bilgisayarla uzun süreli ve yoğun çalışanların aşırı duyarlı, gergin, sinirli ve karamsar olma gibi olumsuz tepkiler geliştirebildikleri, depresyona yatkın oldukları ifade edilmektedir. Bu tür rahatsızlıklar şu şekilde sıralanabilir:

1. Teknostres: Bilgisayarla yoğun çalışanlarda stresin önemli bir sorun olduğu bilinmektedir. Teknostres olarak tanımlanan bu deneyimin belirtilerine şu örnekler verilebilir: İşin doğasında özerkliğin olmayışı endişe ve kuruntuyu, sosyal izolasyon korkusu teknofobiyi ve yalnızlığı, dikkatsizlik yaparak verileri kaybetme korkusu paniği, bilgisayara bağımlılık zihinsel yorgunluğu, hemen sonuçlara ulaşma arzusu da hata yapma korkusunu ve davranışını getirmektedir (Akınoğlu, 1993:170).

2. Bilgisayarla İzlenme ve Denetlenmenin Etkisi: Bilgisayarla denetim ve gözetime maruz kalan çalışanların hissettiği güçsüzlük duygusu ile stres arasındaki bağ çeşitli araştırmalarla onaylanmaktadır (Jankanish, 1993).

Ayrıca bilgisayarla performans denetiminde izleme ve gözetimi gerekli kılan ortamın güvensizlik üreteceği, strese yol açacağı

ileri sürülmektedir (Westin, 1992). Örneğin bu durumlarda kadınların erkekler gibi ajitatif ve saldırgan olmayışları onlarda endişe ve depresyona yol açmaktadır (Mirovsky/Ross, 1995:449). Yoğun kullanımın gerçekleştiği ofislerde kadın kullanıcı oranı %80'in altına düşmediğine göre, olumsuz mental ve ruhsal etkileri

ve elbette fiziksel ve fizyolojik etkileri en fazla kadın çalışanlar yaşamaktadır.

2. Diğer Mental ve Ruhsal Etkiler: Technomania (bilgisayara aşırı sevgi) da belirli sınırlar aşıldığında insan açısından olumsuz sonuçlar yaratabilir (Valaskakis, 1982). Örneğin, yoğun bilgisayarla çalışan ve herkesin stresli kabul ettiği çalışma düzeni içinde "bilgisayarla çalışmaktan memnunum, karışanım danışanım yok, benimle hiç bir sorunu olmayan bir makine, burada kafamı dinliyorum" diyen bir kadın çalışanın asosyalliği bilgisayar tarafından pekiştirilmektedir. Ayrıca "aşırı unutkanlık" yoğun bilgisayar kullananların şikayetleri arasında önemle vurguladıkları bir etki olarak dikkati çekmektedir (Savcı, 1997)

III.2. BİLGİSAYARIN İNSAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Bilgisayar, ister özel yaşamda isterse iş yaşamında olsun uzun süreler kullanıldığında, kullanıcının diğer insanlarla sosyal etkileşimini kısıtlayıcı rol oynamaktadır. Bu tür bir ortamın bireyi sosyal izolasyona ve yalnızlığa götürmesi, sosyolog, psikolog ve eğitimcilerin önemle konu üzerine eğilmelerine yol açmaktadır. İşyeri sosyal ilişkileri olarak, yöneten-yönetilen (dikey) ilişkileri ve çalışanlar arası (yatay) ilişkilerden söz edilebilir. Bilgisayarların işyeri sosyal ilişkileri üzerinde de etkileri olduğu görülmektedir.

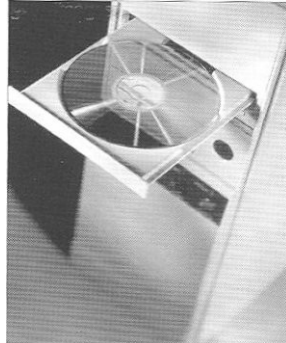
III.2.1. Bilgisayarın İşyeri Dikey İlişkileri Üzerindeki Etkileri:

Bilgisayar, yönetimin (aktif kullanıcılar) daha etkin hale gelmesine, karar alma ve denetim işlevlerini geliştirmesine,

yakından denetimine, hatta gözetimi ön plana çıkarmasına yol açmıştır. Bu yönüyle bilgisayarın çalışanların denetlenmesindeki rolü sosyal bilimciler tarafından önemle vurgulanmaktadır (Jankanish, 1993). Bu durumda orta kademe yöneticilerinin işlevleri azalmış ya da tamamen ortadan kalkmıştır (Bensghir, 1996.)

Günümüzde işin denetiminden, çalışanın denetimi ve gözetimine doğru bir değişim görülmektedir (OTA, 1987). Bu anlamda bilgisayarın denetimdeki rolü iki ana başlıkta, verimlilik gerekçesiyle denetim ve çalışanların istenmeyen davranışlarının denetimi olarak toplanabilir.

1. Bilgisayarın Verimlilik Amacıyla Denetimde Kullanılması: Bilgisayarlar, çıktı sayımı, performans bilgisini çözümleme, depolama ve çalışanlara performanslarıyla ilgili geribildirim sağlamak için kullanılmaktadır. Geleneksel denetim yöntemleriyle çabuk sonuç alınamadığı, performans ve işyeri davranışlarının ölçümü gecikebildiği gerekçesiyle bilgisayar teknolojisine geçilmiştir. Bu gerekçenin arkasında aynı zamanda işverenin ya da yönetimin verimliliği arzu edilir düzeyin altına düşürmeme veya karı en üst düzeye ulaştırma arzusu yatmaktadır. Bilgisayarla denetim bu amaca hizmet ettiği gibi, aynı zamanda çalışanın kendi kendini denetlemesini de kolaylaştırır. Ayrıca elektronik performans denetimi, birim-hız ödeme sistemlerini olanaklı hale getiren rasyonel ve standart üretim yaklaşımlarına kolaylık sağlar (Amick/Smith, 1992). Bilgisayarla denetimi savunanlara göre, bu yöntem geleneksel performans ölçme yöntemlerinden çok farklı değildir.

Westin (1992:36), ofis tipi işyerlerinde izlenmenin niceliksel (tuş vuruş sayısı, damgalanan mektup sayısı, girilen veri sayısı vb) ve niteliksel olarak iki şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Niceliksel izlemeye önceden belirlenmiş bir kota söz konusudur. Niteliksel izlemeye ise, performans değerlendirmede kullanılmak üzere çalışanın "ne kadar iyi iş yaptığı" ya da "ne kadar hata yaptığı" üzerinde durulur.

Elektronik denetim yöntemleri kullanılış biçimine göre olumlu ve olumsuz etkiler yaratabilir. Esnek olmayan sayısal denetim (NC) sistemleri işi çok katı hale getirerek çalışanları tehdit edebilir (Kidwell/Kidwell, 1998). Örneğin iş başarımlarının (saatte bin veri girmek gibi) çok yüksek tutulması, çalışana baş edemeyeceği

hız-hareket çalışması içine sokabilmektedir. Diğer yandan, görünmeyen bir denetçinin (gizli izleme) çalışanın iş sürecini sürekli bilgisayar aracılığıyla izlediği duygusu, denetimi yoğunlaştırmakta, şiddetlendirmektedir. Çalışanlar eski geleneksel çalışma biçimlerinde ne zaman denetlendiklerini bilirler, denetçi ile bir arada bulunurlardı. Denetçinin kendilerini izlemediği, arkasını döndüğü bir an mutlaka olurdu, işte bilgisayarla izleme bunu ortadan kaldırmıştır (Cash vd., 1993). Bunlara rağmen, bilgisayarların, performans değerlendirmede nesnel ölçüm araçları olarak kullanılmalrı ve performans için geribildirim sağlamaları durumunda verimli oldukları belirlenmiştir ((Kidwell/Kidwell, 1998). Örneğin, çalışanlar kendi performans düzeylerini bilgisayarı aracılığıyla denetleyerek kendi çalışma hızlarını ayarlayabilirler. Bunun yanında, bilgisayarların gerçekten de performansı nesnel olarak ölçmesi nedeniyle, birçok çalışanın, insan tarafından yapılan denetim yerine

makine tarafından denetlenmeyi tercih ettiği ifade edilmektedir. Böylece makinenin doğrudan performans bilgisini çalışana vermesiyle, Perrolle'nin (1997:59) dediği gibi, "makinenin tarafsızlığıyla, insan tarafından yapılan olumsuz geribildirimin sosyal onur kırıcılığı yer değiştirmiş" olur. Bu uygulama biçimiyle, çalışan "kendi kendisinin denetçisi" konumuna gelir. Ancak Jankanish (1993:11), üretim sürecine ilişkin elde edilen bilgilerin çalışandan çok yöneticilerin elinde olduğunu, daha fazla denetim arayışının daha fazla izlemeye götürdüğünü ifade etmektedir.

2. Bilgisayar(İnternet)la Çalışanların İstenmeyen Davranışlarının Denetimi: Bilgisayarlar internet kullanımına olanak sağlayarak, iletişimde yeni bir sayfa açarken, çalışanın daha fazla izlenmesine neden olmaktadır. İnternet işle ilgili haberleşme, bilgiye ulaşma, alma, kaydetme ve aktarma gibi etkinlikleri, şimdiye kadar hiç olmadığı kadar hızlı yapabilme kolaylığını getirmektedir. Kişiler arasında haber alışverişi için kullanılan e-postalar değişik bir iletişim biçimi olarak ortaya çıkmakta, karşılıklı konuşma gibi geçici bir iletişim şekli olarak kabul edilmesine karşılık, kaydedilebilmekte, saklanabilmekte ve üçüncü kişilere aktarabilmektedir (Temperton, 2000). Sanal ortam aracılığıyla iletişim kolaylığının artması, aynı zamanda yönetimin bu iletilerin içeriğini, kötüye kullanımı önlemek adına izlemesini mümkün kılmış, bu durumda çalışanın özel yaşamının gizliliğine müdahale söz konusu olmuştur (Jankanish, 1993). Sonuç olarak bu durum, işyeri güven ortamını zedeleyen bir ilişki biçiminin gelişmesine yol açmıştır. İşyeri bilgisayarlarının ve internetin iş dışı amaçlarla kişisel kullanımını ya da çalışanın kötüye kullanımını kontrol edebilmek için gösterilen çabalar arasında, özellikle istenmeyen web sayfalarına girişi engelleyen "bloke" eden yazılımlar kullanılmaktadır. Washington Eyaletinde "Winwhatw-here şirketi" tarafından hazırlanan "Investigator" adlı program, tarih, süre, web siteleri, program başlıkları, e-posta ve tuş sayıları gibi bilgisayar etkinliklerini izleyip denetleyerek en fazla kullanılan program olmaktadır. Bu program gönderilmemiş veya silinmiş bir e-posta mesajını izleyebilmekte, hatta mesajlardaki "patron", "sendika" gibi sözcükleri seçebilmektedir (VVorklife, 2000).

Bu koşullar altında yöneticiler daha fazla denetleme gereksinimi duymakta, izleme davranışlarını haklı gösterecek kötüye kullanım örneklerini bahane ederek, denetim araçlarına her geçen gün daha fazla parasal kaynak ayırmaktadırlar.

III.2.2. Bilgisayarın İşyeri Yatay İlişkileri Üzerindeki Etkileri:

Yoğun bilgisayar kullanımının gerçekleştiği işyerlerinde, işin kurgusu nedeniyle çalışanların sosyal etkileşim olanakları ortadan kalkmaktadır. İnsanların mekansal olarak birbirlerine yakın çalışması, işbirliği ve grup bilinci üretmeleri açısından önemlidir. Oysa bilgi işlem merkezlerinde, açık plan ofislerde çalışanlar mekansal olarak birbirlerine çok yakın oturmalarına rağmen, sosyal etkileşimin mümkün olmadığı bir tempo ve pozisyonda çalışmaktadırlar. Birbirlerinin ya sırtlarını görecektir şekilde ya da alçak panellerle ayrılmış birbirini görmeyen gözlerde oturmaktadırlar. Sosyal ilişkilerin kurulup gelişmesine izin verecek düzenlemeler sadece molalarda mümkün olmakta, molalar da 15 dakika gibi kısa bir ihtiyaç molası niteliğinde olduğu için kurulabilen sosyal ilişkilerin derinleşmesi olanağı ortadan kalkmaktadır. Bilgisayar operatörleriyle yapılan bir araştırmada, bilgisayarla yapılan uzun ve yoğun çalışmanın iş arkadaşlığını sınırlandırdığı (% 64) ve engellediği (% 16) belirtilmiştir. Ancak işi anlamlı kılan şeyin ne olduğu sorusuna kadın bilgisayar çalışanları "arkadaşlık" yanıtını vermektedirler (Savcı, 1997; Alsan 1991).

Bilgisayarla kotalı çalışmanın yapıldığı işyerlerinde, performans değerlendirme çalışmaları, bilgisayar operatörleri arasında, günlük kotaya ulaşabilme açısından olumsuz rekabet yaratmaktadır. Hatta bu rekabetin zaman zaman gerginlik ve çatışmaya yol açtığı görülmektedir. Örneğin kotaların üzerine çıkarak yüksek performans gösterenlerin olumsuz karşılandığı ve suçlandığı ifade edilmiştir (Savcı, 1997;Attawell, 1991)).

Günde 8 saat ve/veya daha fazla bilgisayarla çalışanların, eve çok yorgun gittikleri ve özel yaşamlarına işin olumsuz etkisi olduğu anlaşılmaktadır. 4.5 saat çalışanlar ise, iş dışı yaşamlarında daha fazla sosyal ilişki olanağına sahip olmaktadır. Bu şekilde çalışanlarda işin iş dışı yaşama olumsuz etkisi bulunmamaktadır. Ancak, bilgisayarla çalışma süresi arttıkça, iş dışı yaşam alanında eş, dost, akrabalarla görüşme sıklığı artmaktadır. Burada işyerinde bulamadığı sosyal ilişki gereksinimini iş dışı yaşamda yoğun sosyal ilişkiler yaşayarak telafi etme çabası gözlenmektedir (Savcı, 2001).

İnternet kullanımının olduğu işyerlerinde bilgisayarlar, sanal ortamda aynı mekanı paylaşmayan, hatta paylaşanların bile e-posta iletileri aracılığıyla birbirleriyle iletişimde bulunmalarına farklı boyutlar getirmiştir. Gelen iletilerin okunduktan sonra arkadaşlarla paylaşılması, gizli olması gereken konuşmaların e-posta içine aktarılması ve okunduktan sonra silinmesi gibi kolaylıklar söz konusu olmuştur. Çalışanlar yönetimin bu

iletleri izlediğinden haberdar ise, çalışanların "saptırılmış iletişim" olarak ifade edilen bir iletişim biçimini tercih etmelerine neden olmaktadır (Perrolle, 1996:56). Samimi dostlar bile örtük ve resmi bir dil kullanmayı tercih etmekte, bu da iletişimin doğallığını bozmaktadır.

Diğer yandan internet bir yönüyle de, çalışanlar arası ilişkilerde kötüye kullanıma yol açan uygulamalara rastlanmaktadır. Arkadaş bilgisayarına, taciz notları, virüsler, fıkralar göndermek, dosyalarına zarar vermek veya silmek gibi arkadaşlık ilişkilerini zedeleyecek davranışlar görülebilmektedir.

DEĞERLENDİRME:

Bilgisayar insanın yaşamını kolaylaştırmaya, verimini artırmaya, kapasitesini geliştirmeye yönelik özelliklerine karşın, insan yaşamını denetim altına almaya, verimlilik adına çoğu kez üstesinden gelemeyeceği bir hız-hareket çalışması içine çekmeye, sosyal çevresinden uzaklaştırmaya ve yalnızlığa itmeye olanak sağlayan bir potansiyele de sahiptir. Çok sayıda çalışan, bilgisayarla çalışmanın getirdiği fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkla başa çıkmaya uğraşmaktadır. Bu durumdan bilgisayarı sorumlu tutmadan önce, bilgisayarların bu etkileri ürettikleri işlere bakmak ve teknolojilerin olumsuz etkilerinden çok, bu etkileri yaratması için onları kurgulayan güçler ve sistemler üzerine odaklanmak gerekir. İşin insancıllaştırılması, kalitesinin zenginleştirilmesi için iş yapısının yeniden tasarlanması yerinde olacaktır. Ancak veri girişi gibi, rutin ve anlamsız işlerin ortadan kaldırılması şimdilik zor görünmektedir. Yöneticiler bu tür işlerde çalışanlar için, genellikle bilgisayarla belirli bir süre çalıştıktan sonra, rotasyon önermektedirler. Yine yöneticilerin bir çoğu, sağlık sorunları nedeniyle işe devamsızlık ve iş günü kayıplarına yol açan çalışan davranışlarını hoş karşılayarak, onların içinde buldukları durumu anladıklarını ifade etmektedirler (Savcı 1997).

KAYNAKÇA

- AKINOĞLU.F.H.(1993), Teknostres", Türk Kütüphaneciliği, 7/3, 159-173.
- ALSAN, S.(1991), "Bilgisayar Elemanları Sağlığımızı Tehdit Mi Ediyor?", Bilim ve Teknik, Ankara, 23.
- AMICK, B.C./SMITH, MichaelJ. (1992), "Stress, Computer-Based Work Monitoring And Measurement Systems: A Conceptual Overview", Applied Ergonomics, 23/1, 6-16.
- ATTAWELL, P. (1991), "Big Brother and The Sweatshop: Computer Surveillance İn The Automated Office", Computerization and Controversy. DUNLOP,C./KLING, R. (Eds),236-256.
- BENSGHİR. T.K. (1996), Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim, Ankara:TODAİE.
- CARAYON, P. (1993), "A Longitudinal Test of Karasek's Job Strain Model Among Office VWorkers", Work and Stress, 7/4 299-314.
- CASH, J.L/ECCLES, R.G./NOHRIA, Nitin/ NOLAN, R.L. (1993), Buil-ding The Information Age Organization: Structure Control and Information Technologies, Boston:Irwin
- EYRENCİ, Ö. (1986), Bilgisayar: Evet Ama Nasıl?, İstanbul: Banksis Yayınları
- GARSON, Barbara. (1989), The Electronic Sweatshop, New York: Pen-guin Books.
- GREEN,R.A./BRIGGS.C.A./WRIGLEY,T.V. (1991), "Factors Related To VWorking Posture and Its Assesment Among Keyboard Operators", Applied Ergonomics, 22/1, 29-35
- HELANDER, M/PALANIVEL G.T (1992), "Ergonomics of Human Computer Interaction", Impact of Science on Society, 165, 65-74.
- IGBARIA,M/PAVRI, F./HUFF, S.L.(1989), "Microcomputer Applications An Emprical Look At Usage", Information and Management, 16, 187-196.
- JANKANISH, Michele (1993), "Monitoring and Surveillance İn The Workplace:Privacy Issues İn An International Perspective", Workers' Privacy: Monitoring And Surveillance in The Workplace, Conditions of Work Digest, Geneva:ILO, 12/1, 9-79.
- KIDWELL, Roland E./KIDWELL, Linda A. (1998), "Evaluating Research On Electronic Surveillance: A Guide For Managers Of Information Technology", Industrial Management & Data Systems, 96/1, 136-174.
- KNAVE, B.G. (1987), "VDT Work-An Occupational Health Hazard?", Social, Ergonomic and Stress Aspects Of Work VVith Computers, SAUTER, S.L./HURRELL, J.J. (Eds), AmsterdamElsevier, 83-86.
- KUMAR, Krishan (2000), Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, KÜÇÜK, Mehmet (çev), Ankara: Dost
- MIROVSKY, J/ROSS, C.E. (1995), "Sex Difference in Distress: Real or Artifact?'," American Sociological Review, 60, 449-468.
- OTA, (1987), The Electronic Supervisor: New Technology, New Tensi-ons, (OTA-CIT 333) Washington D.C.: US Government Printing Office.
- PERROLLE, Judith A. (1996), "Privacy and Surveillance in Computer-Supported Cooporative Work" LYONLDavid/.ZUREIK, Elia (eds), Computers, Surveillance and Privacy, Minneapolis: University of Minnesota Press, 47-65.
- SAVCI, I (1997), Yoğun Bilgisayar Kullanımının Çalışanların Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara:H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAVCI, I. (2001),"Veri Girişi işinde Kadın Çalışanlar: iş ve iş Dışı Deneyimleri", A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 55/4, 143-168.
- SCHVVARTZ, G./NEIKIRK, W. (1984), VWork Revolution, New York: Rawson Assoc.
- SMITH, Michael J./CARAYON, Pascale/MIEZIO, Kathleen (1987), "Electronic Monitoring And Job Stress",

SALVENDY, G./SAUTER, S.L./HURRELL, J.J.Jr.(eds), Social, Ergonomic And Stress Aspects of Work With Computers, Amsterdam: Elsevier, 33-42.

TEKELİ, H. (1993), "Türkiye'nin Bilgi Teknolojisine Geçiş Aşamasında Büro Çalışanları için Ergonometrik Önlemler Alınması ve Konuya İlişkin Yasal Önlemler", 4. Ergonomi Kongresi, MPM Yayınları, 266-273.

TEMPERTON, E. (2000), "How To Monitör Ecommunication", People Management, 6/13, 54-56.

UZUNÇARŞILI, Ü. (1993), "İnsan-Bilgisayar Sistemlerinde Görsel Ekranlı Bilgisayarlar ve Bunların İnsan Sağlığına Etkileri", 4.Ergonomi Kongresi, MPM, 274-286.

VALASKAKIS, K. (1982), "The Concept of Informmediation: A Framevork For A Structural Interpretation of The Information Revolution", Information Technology Impact on The Way of Life,

BANNON,L/BARRY,U/HOLST,O. (Eds), Dublin:TIT

WAJCMAN,J. (1991), "Patriarchy, Technology and Conceptions Of Skill", VVork and Occupations, 18/1, 29-45.

WESTIN, Alan (1992), "Two Key Factors That Belong İn A Macroeconomic Analysis of Electronic Monitoring:Employee Peroptions Of Fairness and The Climate Of Organizational Trust Or Distrust", Applied Ergonomics, 23/1, 35-42.

WORKLIFE (2000), "Surveillance İn The Workplace", 12/4,13-14.

---

* Yrd. Doç.Dr.,

Sosyolog,

A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

İŞ GÜVENLİĞİNDE RİSK KAVRAMI

Şenay GÖKBAYRAK*

İş güvenliğine ilişkin sorunların oluşumunda risk kavramının ortaya konulması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, tehlike, zarar olasılığı, bu tehlike ya da zararın işçiler ya da tüm işletme sistemine ilişkin olması anlamında kullanılmaktadır. Risk kavramının sorunlu yanı, riski kavramlaştırmak bir başka deyişle tüm boyutlarının ortaya konulmasının oldukça karışık bir süreç olmasıdır. Genel olarak iş yerlerinde risk faktörleri denildiği zaman ortaya şu şekilde bir sınıflandırma çıkmaktadır:

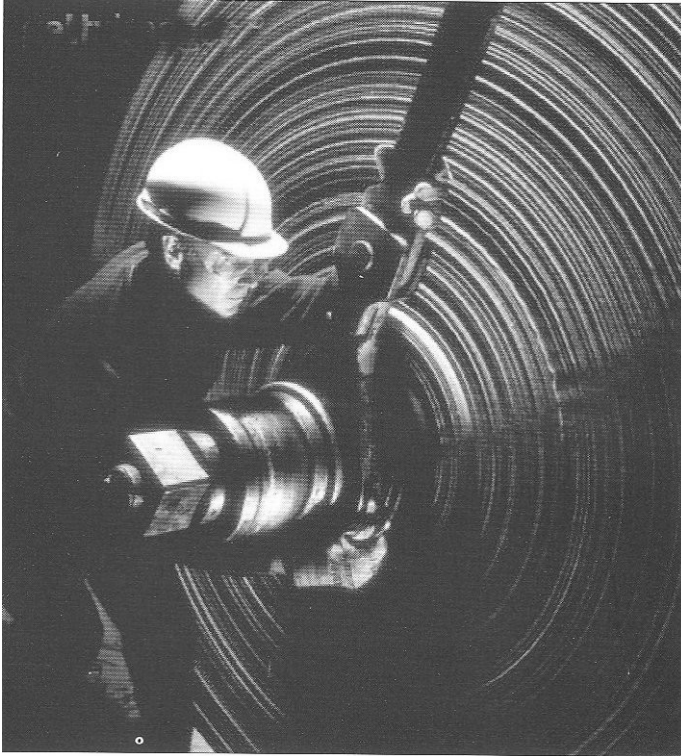
Fiziksel iş çevresinden kaynaklı riskler. Makine ve ekipmanlar, gürültü düzeyi, sıcaklık, ışık, çeşitli kimyasal faktörler.

İş yerinde işçilerin davranışlarından kaynaklı riskler.

İşin organize edilme biçiminden kaynaklı riskler. Çalışma süre ve zamanları, işin akış hızı.

Bir bütün olarak işletme sisteminden kaynaklı riskler.

Güvenli iş ortamının oluşturulması çalışmalarında, çeşitli faktörlerden kaynaklı risklerin görünür kılınması bir başka deyişle analiz edilmesi, yapılması gereken öncelikli ve en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rosmussen, iş yerlerinde işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin risk analizinin günümüzde bilimden çok bir sanat olduğunu söylemektedir. Bu özellikle, bireyden kaynaklı riskler ve bu risklerin oluşumundaki faktörleri ortaya koyma sürecine ilişkin bir görüştür. Çalışma ortamında insan davranışlarından kaynaklı risk faktörlerini açıklamaya çalışan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışmalardan ilki, Dedobbler ve Beland'ın kurum-işyeri kültürünün, işçilerinin risk algısını etkilediği, bu nedenle de insan faktöründen kaynaklı riskleri azaltmada işyeri yapısına odaklanılması gereğini ortaya koydukları çalışmalarıdır. Bu noktada işyerilerindeki kurumsal faktörler, risk analiz sürecinde ön plana çıkmaktadır.

Wilde ise, insandan kaynaklı risklerin oluşumunda bireyleri motive eden ya da güdüleyici bir takım unsurların önemine dikkat çekerek, bireyleri güvenli olma yönünde uyarıcı, güdüleyici sistemlerin hem iş verimliliğini arttıracaklarını, hem de kaza olasılığını azaltacaklarını söylemektedir. Bu noktada bireysel özellikler, risk analiz

sürecinde ön plana çıkmaktadır.

Dejay, Gerhan ve Murphay ise, risk azaltma stratejilerinin çok boyutlu olduğu gerçeğine işaret ederek, iş analizinde sadece örgütün ya da sadece işçilerin davranışlarının değil bir çok unsurun ele alınması gerektiğini belirten İŞ SİSTEMİ MODELİ'ni ortaya koymaktadırlar. Bu model risklerin oluşumunda, iş davranışının, işçinin, işin yapısının ve çevresel/kurumsal özelliklerin bir bütün olarak, etkili olduğunu anlatmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, bu tür çalışmaların amacı, çalışma ortamında risk faktörlerinin tanımlayarak, riskleri azaltmak ve kazalar olmadan önlemektir. Önleme aşaması ise aktif ve pasif önlemler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Aktif önlemler, çalışanların iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin davranış değişimlerini sağlayacak yöntemler içerirken, pasif önlemler demeti işçilerin edilgen bir biçimde katıldığı çeşitli eğitim çalışmalarını içermektedir. Bu önleyici çalışmaların bir kısmı sadece çalışan ya da örgüt üzerinde odaklanırken, etkin olarak değerlendirdiğimiz çalışmalar ise, hem çalışan hem örgüt üzerine odaklanan ve bütüncül bir risk analiz sürecini içeren çalışmalar olmaktadır.

Kaynak: Occupational Injury: Risk, Prevention and Intervention, ed: Anne-Marie Feyer and Ann Williamson, 1998.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ YAŞAM KURTARABİLECEK BİR GÜVENLİK KÜLTÜRÜ

Jukka TAKALA*

Gazetelerdeki şu manşetleri düşünün: "İki milyon kişi öldü, 270 milyon yaralı var ve 160 milyon kişi hastalandı." Bunlar, gazetelerde okuyup ekranlarda izlediğimiz, birbiri peşi sıra gelen doğal ya da insan eseri felaketlerin yol açtığı kayıpları gösteren (ki gerçek sayılar daha da yukarıdadır) rakamlardır. Ne var ki, bunlar hakkında pek az şey duyarız ve okuruz. Trajik olan, parasal kayıplar bir yana, bu ölümlerin ve acıların çoğunun önlenebilir nitelikte olmasıdır.

Sözünü ettiğimiz, tüm dünyadaki iş yerlerinde meydana gelen ölümlerin, yaralanmaların ve hastalıkların bilançosudur. İşle ilgili kazalar ve hastalıklar yüzünden meydana gelen ölümlerin sayısı günde 5 bin civarındadır. Daha binlerce işçi de kazalar sonucu yaralanmakta ya da hasta olmaktadır.

ILO araştırmalarına göre, tüm dünyadaki gayri safi hasılanın yaklaşık yüzde 4'ü ya da 1,25 trilyon dolar, iş kazaları ve hastalıkları yüzünden yitirilmektedir.

28 Nisan günü, on yılı aşkın bir süredir uluslararası sendikal hareket tarafından, işleri başında ölen, yaralanan ya da hastalanan kişileri anma amacıyla değerlendirilmektedir. Bu duyarlılığı destekleyen Uluslararası Çalışma Ofisi de, 28 Nisan'ı Dünya İş Güvenliği ve Sağlığı Günü ilan etmiştir. Amaçlanan, dünyadaki hükümetlerle birlikte işçi ve işveren kuruluşlarının dikkatini, bu acıları engelleyecek önlemlerin oluşturduğu ortak gündeme çekmektir.

İş sırasındaki kazalar "kendiliğinden" oluvmemektedir. Bunların birtakım nedenleri vardır. Örneğin, işle ilgili ölümlerin üçte birinin nedeni olan kansere yol açan, asbest, diğer kanserojen tozlar ve kimyasal maddeler ile iyonlaştırıcı radyasyondur. Gene işe bağlı ölümlerin dörtte birinin nedenini oluşturan dolaşım yolu hastalıklarına yol açan etmenler arasında stres, kimi kimyasal maddeler ve işyerinde içilmiş-kullanılmış sigara ve tütün kullanılması yer atmaktadır, işle ilgili ölümlerin kazalar ve bulaşıcı hastalıklar gibi diğer önemli nedenler de bunun gibi özel etmenlerle ilgilidir.

Bilinen, bu nedenlerin büyük ölçüde ortadan kaldırılabileceği ve acıların dindirilebileceğidir. Olumlu bir gelişme, bugün giderek artan sayıda işyerinde, çalışanlar, işverenler ve hükümetlerin işbirliği ve diyalog içine girerek, bir yandan üretkenliği artırırken, diğer yandan daha güvenli ve sağlıklı işyerleri yaratmanın olabileceğini sergilemeleridir. Yeni yeni ortaya çıkan ve bu olguya çalışma yaşamında "güvenlik kültürü" denmektedir ve güvenlik kültürü bu yılki 28 Nisanın ana temasıdır.

Güvenlik kültürü üç alanda kararlılık gerektirmektedir: İşletmelerin mesleki sağlık ve güvenlik yönetim sistemlerini yaşama geçirme kararlılığı; işçilerin bu sistemlere katılma ve destekleme kararlılığı ve (ekonomik küreselleşmenin damgasını vurduğu günümüzde) güvenlik ve sağlıkla ilgili yerel girişimlerin, rekabet gücüyle ilgili temelsiz birtakım endişeler yüzünden engellenmemesini sağlayacak uluslararası bir çerçeve oluşturulmasına yönelik kararlılık. Bu kararlılık alanları, ILO'nun sosyal ortaklarıyla, başka bir deyişle, hükümetler, işçi ve işveren kuruluşlarıyla birlikte, işyerinde güvenlik ve sağlıkla ilgili önemli konuları ele alırken edindiği ortak deneyime dayanmaktadır. ILO'nun yönlendirici ilkeleri doğrultusunda mesleki güvenlik ve sağlık sistemleri geliştiren işletmelerin hem güvenlik hem de verimlilik alanlarında daha iyi bir performans gösterdikleri açıktır. Günümüzde çağdaş düşünebilen yöneticiler, işçilerin görüş ve önerilerinin, güvenliği, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmada yararlanılacak değerli kaynaklar olduğunu bilmektedirler; ayrıca eldeki verilere bakıldığında, sendikaların güçlü ve etkili biçimde temsilinin daha güvenli işyerleriyle sonuçlandığı açık biçimde görülecektir. Örneğin, İsveç'teki yüksek güvenlik standartları, işçilerin katılımıyla ilgili uzun dönemli politikalar ve uygulamalarla birlikte iyi işleyen bir üç taraflı sistemin doğrudan sonucudur.

Dolayısıyla, mesleki sağlık ve güvenliğin daha üst düzeye çıkartılmasının "ticari açıdan" da yararlı olacağı netleştikçe, uluslararası topluluğun işle ilgili ölüm, kaza ve hastalıklar sonucu ortaya çıkan günlük kayıpları azaltmada daha etkili önlemler alması beklenmektedir.

Şirketler, kendi sürdürülebilirliklerine ilişkin, kamuya açık ve inandırıcı raporlara giderek daha çok gereksinim duymaktadırlar. Bu raporların bugünkü standart içeriğinde, işyeri sağlığı ve güvenliği, çevresel etki ve sendika hakları gibi sosyal konular ve başlıklar yer almaktadır. Kaza ve hastalık izinleri, şirketler için öteden beri önemli maliyet öğeleri sayılmaktadır. Ancak, mesleki güvenlik ve sağlık alanında iyi bir yönetim sisteminin yerleştirilmesinin şirket karlılığına katkısı da açıkça görülmektedir.

Bütün bu söylenenler küresel ekonomide rekabet gücünü korumaya çalışan ülkeler için de geçerlidir. Yüksek sağlık ve güvenlik standartlarının rekabet gücünü azaltabileceği, bu nedenle daha yoksul ülkelerin bu alanda yüksek standartların altından kalkamayacakları yolundaki görüşler zaman zaman dile getirilmektedir. Oysa, bu doğrultudaki savların doğru olmadığını biliyoruz. Dünya Ekonomik Forumu ile Lozan İş İdaresi Enstitüsü tarafından son dönemlerde gerçekleştirilen araştırmalar, ILO verilerinden de hareketle, uluslararası rekabet gücü yüksek olan ülkelerde aynı zamanda iş güvenliği ve sağlığı standartlarının da yüksek olduğunu göstermektedir. Özetle, rekabet gücü ile işte güvenlik birlikte gitmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan geçen yıl 28 Nisan dolayısıyla yaptığı açıklamada şöyle demişti: "Çalışanların güvenliği ve sağlığı, bir bütün olarak insanlığın güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır... güvenli çalışma sağlam bir ekonomik politika olmanın ötesinde aynı zamanda temel bir insan hakkıdır." Dünya İş Güvenliği ve Sağlığı Gününde, çalışma yaşamında güvenlik ve sağlığın tüm dünyada yerleşmesine yönelik çabaları sürdürme kararlılığımızı bir kez daha yineleyelim.

ANIMSA

İŞ KAZALARINDA ÖLENLERİ VE YARALANANLARI ANMA GÜNÜ ETKİNLİKLERİ

GAP'ta Atatürk Barajı'nın yapımı sırasında iş kazasında ölen işçiler adına yaptırılan anıt.

28 Nisan 2002 yılından başlayarak her yılın 28 Nisan'ı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından "**İş Kazalarından Yaşamını Yitiren ve Yaralanan İşçileri Anma Günü**" ilan edilmiştir.

Atatürk Barajı (Şanlıurfa) inşaatında iş kazası sonucu yaşamını yitirenlerin anısına dikilen anıtın fotoğrafı yanda görülmektedir. Anıtın tabanını oluşturan her bir plakanın üzerinde ölen bir işçinin adı, doğum ve ölüm tarihleri yer almaktadır. 1.plakada ise şöyle yazmaktadır:

"Biz iş kazalarında öldük, ölmeseydik ne iyiydi"

"Biz iş kazalarında öldük, ölmeseydik ne iyiydi".

Bugün kullanılan suyun her damlasında, elektriğin her voltunda bu işçilerin emeği ve ödedikleri bedel var. Hem kullanırken ve hem de

ziyan ederken onları düşünelim. Onlara karşı vefa hissi duyalım.

İş kazalarında ölen ya da yaralanan işçilerimize karşı duyacağımız vefa hissi ile ilk yapacağımız eylem, onlara yenilerinin eklenmesinin önlenmesidir. Acaba bunu yapıyor muyuz?

SSK istatistikleri tüm yetersizliklerine karşın kazalarda yaralanan, sakatlanan ve ölenlerin sayısının yıldan yıla azalmadığını ortaya koyuyor. 2001 yılında ülkemizde 72.367 iş kazası meydana gelmiştir. Bunların % 70,3'ü 50'den az işçi çalıştıran işyerlerinde oluşmuştur (Bu ölçekte çalışan işçiler, tüm işçi nüfusu içinde %56'lık bir paya sahip). Bu kazaların kurbanı olan işçilerin % 41,2'si bir yıl ya da daha az süredir o işyerinde çalışmaktaydı. Bunlara arasında o işyerinde bir ay ya da daha kısa süredir çalışanların oranı ise %5,9 idi. Sürekli işgöremezliğe uğrayanların yaş ortalaması kadınlar için 44 ve erkekler için 49'dur. Bu kazalarda yaşamını yitiren 1008 işçinin yaş ortalamaları ise, 37'dir. Ölenlerin yaş ortalaması 1999'da 40, 2000'de 39 idi. Ne yazık ki ölenlerin arasında, 20 yaşının altında üç gencimiz de bulunmaktadır.

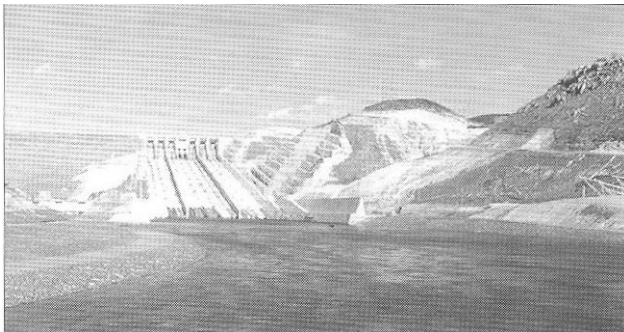
Bu vurdumduymazlık ve eylemsizlik, bizlerin sırtına daha büyük yükler yüklüyor. Daha çiraklık çağından başlayarak, işçisinden işvereninden kamu görevlisine kadar herkese "iş kazalarının önlenilebileceğini ve her kazanın bir ihmali gösterdiğini" anlatmalıyız.

Yoksa bugün olduğu gibi yarın da ülkemizde her gün yaşamını yitiren üç işçinin ölümünün yükünü taşıyız. Biz bu konuda en büyük görevin sivil toplum kuruluşlarına düştüğünü düşünüyoruz. Çünkü sivil toplum kuruluşlarının, bireyin çevresini saran risk etmenlerini denetleme çabasını, bir toplumsal denetim mekanizmasına ve eylemine dönüştürdüğünü düşünüyoruz.

"İş kazalarında yaşamını yitiren ve yaralanan işçileri anma günü" dolayısıyla Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği tarafından bir panel düzenlenmiştir.

Panelin Konusu : **İşyerlerinde İş Güvenliğini ve Sağlığını Geliştirme Kültürü"**

Başkan: **Prof. Dr. A. Gürhan Fişek** (Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, Genel Yönetmen)

Konuşmacılar :

Melih Gürses (TİSK-MESS, Uzman)

Özcan Karabulut (TÜRK-İŞ, Uzman)

Yusuf Engin (HAK-İŞ, Genel Başkan Yardımcısı)

Kazım Bakış (DİSK-LİMTER İŞ, Genel Başkan)

Vedat Reha Mert (Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanlığı İş Sağlığı Güvenliği Gn.Md.lüğü, Genel

Müdür) **Oktay Tan** (MESKA Vakfı, Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Kayıhan Pala (Türk Tabipleri Birliği)

Müzeyyen Asma (İş Müfettişleri Derneği, Başkan Vekili).

YAŞAM YAŞAMIN HIZI

Cihat UYSAL*

Çevremizi büsbütün değiştirme etkinliği yetersiz insanlarız. Bunu kendi deneyimlerimden, yaşamda gördüklerimden, yaptıklarımın biliyorum. Bunu aşmanın yollarını ararken, sorular üretmekten öteye gidemiyorum. Soruların yanıtlarını da aşağı yukarı biliyorum. Ne var ki, bu yanıtlara ulaşmak için çevremdeki insanların da çabaladığını, herkesin yanıt yolunda farklı mesafe aldığını, farklı yönlerde yanıt aradığını görüyorum. Benim kişisel beklentim, bu arayışın hızını arttıracak yollar bulmak. Oysa, hızı tartışılmaz, ne yerde, ne gökte, neredeyse her yerde hazır ve nazır olmamıza yarayabilecek bilgi ağını (internet) kullanmakta gösterdiğimiz yaygın beceriksizlikten, alet işler el övünür atasözünden ne denli uzak olduğumuzu görüyorum, anlıyorum. Bu güzel atasözünün değerini "el" daha iyi biliyor.

Yıllar önce, televizyonlarda yazılı metin (teletext) ortaya çıktığından bu yana izler ve garipsirim. Anında işlenen Futbol, Sayısal Loto gibi şans oyunları (kumar) dışındaki bilgilerin ne kadar yavaş güvenilmez ve yetersiz

olduğunu, hatta bu olanağı birçok TV kanalının kullanmaya bile yanaşmadığını gördükçe şaşırıyorum. Siz ne dersiniz deyin, bunu, yalnızca, toplumumuz insanının merak, ilgi ve talep yetersizliği ile açıklanmasını kabul etmeyi de içime hiç sindiremiyorum. Toplumumuzun örgütlenmesinde, eğitim siyasetinin içeriğinde bunu fark edecek, çözecek organların üretilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Bugün, televizyonların yerinde, her köşe başında yer alan bilgisayarlar yani, internet var. Bu gereçler, yukarıdaki gözlemimi doğrulayacak, karşılaştırmalar yapılabilecek örneklerle dolup taşıyor. Gündemdeki ABD-İrak gerginliğini internetten, dakikası dakikasına, kimin nerede, ne kadar kuvvet ve silah yığınağı yaptığını hem de haritadaki konumlarına, silah menzillerine değin izleyebiliyoruz. Arama motorlarında günlük haberleri okuduğunuzda, haberlerin kaynağına ilişkin verilen bilgilerdeki ürperten bir hızı görüyorsunuz. Ne var ki, yine internet ortamında, ülkemizdeki kamu kurum ve kuruluşlarının sitelerine girerseniz, söz konusu sitelerin ne denli ağır, aksak bilgi ile donatıldığına tanık olursunuz. Bu kurumların siteleri, planlama, kalkınma ve gelişmeyi hedef almış bir toplumun vitrinleridir. Bu hedeflerin ciddiye alınıp alınmadığı en iyi bu ortamlardan anlaşılır. Çünkü, bu kurum ve kuruluşlar, daha düne kadar yani, serbest piyasa ekonomisi siyasetine karar verinceye kadar üretimin öncülüğünü yapmışlardır. Böyle bir birikim, meslek adamı yetiştirmek için kurulmuş, öğretim üyesi yetersizliklerine karşın eğitim vermeye çalışan öğretim kurumlarının bilgiye en kolay ulaşabilecekleri bu ortam kullanılamamaktadır, kullanılmamaktadır. insanoğlu için yaşam hep çevresini değiştirme çabası olarak tanımlanmıştır. Bu çaba aslında bir tür çatışma. Toplumlar, bu çatışma sürecini kesintisiz yaşıyor. Ancak, Irak - ABD gerginliği gibi sıcak çatışmayı görünce, barış sürecindeki yaşamın aslında, savaş koşullarını hazırladığının farkına varıyoruz. Bu oluşum, toplumların yaşamı değiştirme çabalarında-ki, yaşama hızlarındaki farklılaşmasından kaynaklanıyor. Buna neredeyse genel kural diyebiliriz. Bu nedenle, yaşamı değiştirme çabamızda ortaya koyulacak tavır, toplumların denk, paylaşımcı, sağlıklı toplumsal ve toplumlararası ilişkilere yol açacağı kesindir. Aksi halde, Irak'ın başına geldiği gibi, bugün ülkemize satılan silahların hesabını, yarın yine satanlara vermek zorunda kalırız.

* Mimar Y.Müh.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

(Sayfa 28'in yanıtı)

Ne yapılmalı?

Elektrikli testere ile kesme işlemi sırasında materyal konduğu pozisyona sıkıca oturtulmalı ve işçi kendisini dengede tutmalıdır. Ayrıca güvenlik gözlüğü, kulak koruyucusu (tıkaç), ve toz maskesi gibi koruyucu teçhizatlar kullanılmalıdır.

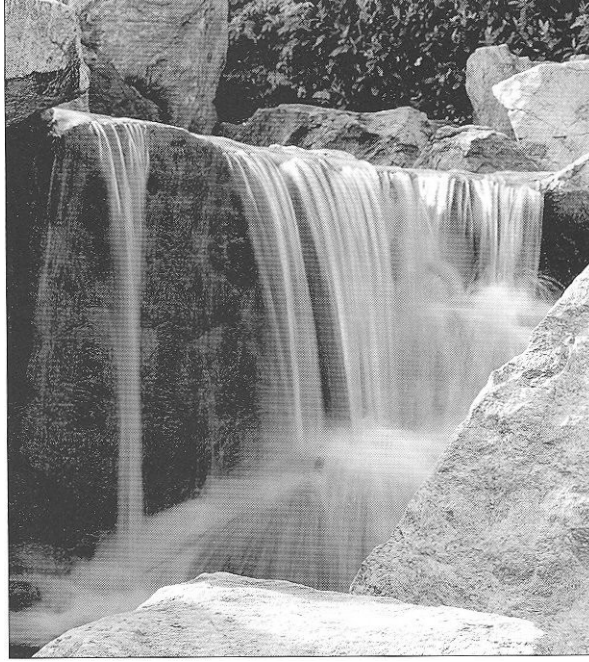
Elektrikli testerede durdurma mekanizması olmalı, kullanımı öncesinde dikkatle gözden geçirilmeli ve emniyet kapakları vb. parçalar yerine asla benzeri şeyler kullanılmamalıdır. Kesim işlemi tamamlandıktan sonra çalışma sahası temizlenmeli ve enerji kabloları düzgün şekilde toplanmalıdır.

SOSYAL POLİTİKA

2003 Uluslararası Tatlı Su Yılı: Sürdürülebilirlik mi, Kalkınma mı?

Yayına Hazırlayan : Erdem İLGİ AKTER

Geçtiğimiz günlerde, Irak-Amerika-Ortadoğu üçgenindeki tartışmalar ve savaş kaygılarıyla dünya çalkalanırken, Irak özelinden dünya geneline bakmamızı gerektiren başka bir tartışma daha gündeme gelmişti. Hatırlarsanız, Birleşmiş Milletler aynı günlerde Kuzey Irak'taki su sorununa yönelik dünyayı uyarmış ve bölge halkının temel su gereksinimini karşılayabilmek için birçok su tankerini bölgeye göndermişti. Savaşın başlatıldığı 20 Mart 2003 tarihinden iki gün sonra ise yine çok önemli bir gün daha yaşandı dünya üzerinde: 22 Mart Dünya Su Günü . Gündem sadece Irak değildi elbet; ama başka bir savaştı tartışma konusu olan: Ekolojik denge ile insanoğlu arasındaki savaş. Bu güne özel olarak, 16-23 Mart tarihleri arasında Japonya-Kyoto'da 3. Dünya Su Forumu yapıldı; ve 23 BM ortağının katıldığı bu toplantıda, Dünya Su Değerlendirme Programı'nın (World Water Assessment Programme - WWAP)² ilk baskısını yayınladı.

Amacımız önemli günler ve haftaları yad etmek değil elbette. Gelin görün ki, bu rapordan çıkan gerçekler, savaş sırasında göz ardı ettiğimiz başka bir savaşı gözler önüne seriyor. Dünyada su tükeniyor; var olan su kaynaklarının kalitesi ise, ekolojik kirlilik ve nüfus artışı nedeniyle günden güne düşüyor. Bu düşüş bir cümleyle belki bir şey ifade etmiyor ama, dünyada her yıl 2,2 milyondan fazla insanın pis içme suyu ve sanitasyon yetersizliği sonucu ortaya çıkan hastalıklardan öldüğü, her gün 6000 insanın, özellikle 5 yaşın altındaki çocukların, diyare nedenli hastalıklardan öldüğü ve her yıl yaklaşık 1 milyon insanın sıtmadan öldüğü düşünülürse, suyun kalitesinin düşüşü, içimizi ferahlatmak için içtiğimiz bir yudum suyun tadını, yüzümüzü buruşturarak beğenmememizden daha öte anlamlar taşıyor.

Bu öte anlamların ciddiyetini sayılar bombardımanına boğulmadan da anlamamız pek kolay değil. Rapordan çıkan bazı verileri sizlerle paylaşacak olursak, insanoğlunu bekleyen yaklaşık 50 yıl içinde yaşayacağı tehlikelerin boyutunu anlatmamız biraz daha kolay olacak sanırız: Önümüzdeki 20 yıl içinde kişi başına düşen ortalama su miktarının üç kat düşmesi, buna paralel olarak, bu yüzyılın ortalarına kadar, en kötü ihtimalle 60 ülkeden 7 milyar insanın ve en iyi ihtimalle 48 ülkeden 2 milyar insanın su kıtlığı problemiyle karşı karşıya kalması bekleniyor. Her gün dünyada yaklaşık 2 milyon ton atık nehir, göl veya derelere boşaltılmakta; ve 1 litre atık su yaklaşık 8 litre tatlı suyu kirletmekte. Rapordaki hesaplamalara göre, dünya çapında yaklaşık 12,000 km³ kirlenmiş su tahmin ediliyor; bu rakam da dünya üzerindeki en büyük 10 nehrin havzasında, o anda bulunan toplam su miktarına eşit. Sonuç olarak, eğer dünya nüfusu şu andaki gibi artmaya devam ederse, 2050 senesine kadar 18.000 km³lük tatlı suyun kaybedileceği tahmin ediliyor. Bu da, tüm ülkelerin şu anda her yıl sulama için kullandıkları su miktarının yaklaşık 9 katına denk.

Bu ve bunun gibi iç karartıcı gerçekler, her ne kadar medyadan bizlere ulaştırılmasa da, özellikle Birleşmiş Milletlerin UNESCO ve UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) birimleri tarafından bu sene sürekli tartışılmakta. Bunun en büyük nedeni içinde bulunduğumuz 2003 yılının, Tacikistan hükümetinin önerisi ve 148 üye ülkenin desteği ile ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile Uluslararası Tatlı Su Yılı³ olarak ilan edilmiş olmasında yatıyor. Az önce sunulan gerçeklerle birlikte düşünüldüğünde, 2003'ün tatlı su yılı ilan edilmesindeki gerekçe temel birtakım gerçeklere dayanıyor: Dünyanın dörtte üçü suyla kaplı olsa da, bunun ancak çok az bir bölümünü tatlı su kaynakları oluşturmakta; ve bu kaynakların da % 70'i gıda üretimi için tüketilmekte. Gelecek 30 yıl içerisinde, dünya nüfusunun, % 60 daha fazla gıdaya gereksinim duyacağı

tahmin edilmekte; ve zaten kısıtlı olan tatlı su kaynakları nüfus artışı, kirlilik ve beklenen iklim değişiklikleri ile birlikte daha çok azalmaya mahkum kalmış durumda. Bununla birlikte liderlik ve yönetim düzeyinde ileriye göremeyen ekonomik kaygılarla biçimlenmiş bir duyarsızlık, ülkelerin kısa vadeli politikalarında bu soruna yeteri kadar önem vermemelerine neden oluyor. Kısaca, temel ihtiyaçlara duyulan gereksinimlerin daha çok artacağı, buna karşın bunları karşılayacak kaynakların çok daha azalacağı bir dünyaya doğru emin adımlara gitmekteyiz. Hiç söylemeye gerek yok ki, böylesi bir global su krizi, en çok gelişmekte olan ülkeleri vuracaktır. 2003 yılının Uluslararası Tatlı Su Yılı ilan edilmesi

tek başına bir anlam taşıyor elbet. Bu girişimi, ilk adımı 1972 yılında Stockholm'de atılmış olan, çevre bilinci ile kalkınma problemlerinin bir arada düşünülüp tartışıldığı, yaklaşık 30 yıllık bir kaygılanma tarihinin devamı niteliğinde düşünmek gerekiyor. Bu süreç içerisindeki gelişmelere bakılacak olursak, 1977 yılında Mar del Pla-ta'da yapılan BM Su Konferansı'nı, 1981-1990 yıllarının Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) öncülüğünde Uluslararası İçme Suyu ve Sanitasyon 10 yılı ilan edilmesini, 1992 yılında Dublin'de yapılan Uluslararası Su ve Çevre Konferansı ve yine aynı yılda gerçekleşen ve Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 'le sonuçlanan ve ilk en büyük katılıma sahip olan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Zirvesini), 1994'teki Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995'te Kopenhag Deklarasyonu ile sonuçlanan Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'ni, 1996'da İstanbul'da gerçekleşen BM İnsan Yerleşimleri (Habitat II) Konferansı, 2001 senesinde Bonn'da gerçekleşen Uluslararası Tatlı Su Forumu'nu, 2002-Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10)'ni aklımızdan çıkarmamız gerekiyor. Tüm bu toplantılardan bahsederken unutulmaması gereken nokta, bu uluslararası ya da uluslar-üstü buluşmaların isimleri değil elbette. Bu toplantılarda amaçlananlar ve toplantıların kendi iç çelişkileri, bize, 2003 Uluslararası Su Yılı'nı ve bundan sonra atılacak olan adımları değerlendirmemiz konusunda ipuçları verecektir.

Bu noktada söylemeliyiz ki, DSÖ'ce yürütülen Uluslararası İçme Suyu ve Sanitasyon 10 Yılı , sürdürülebilir kalkınma tartışmaları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu 10 yıl içerisinde belirlenen hedefler doğrultusunda, su konusu, çevre ve sağlık problemlerinin ötesinde değerlendirilmeye başlanmış, dolayısıyla problem sosyal adalet kavramıyla birlikte gerçekleştirilmesi gereken bir kalkınma probleminin parçası olmuştur. Böylece, çevre, su, ve sağlık problemlerinin, diğer kalkınma faaliyetleri ile beraber, disiplinler-arası bir programla yürütülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınmanın devamı için her türlü eşitsizliğin giderilmesi ve bu konuda yerel, ulusal ve uluslararası katılım ve işbirliği temel olarak alınmıştır. Bu tarihten itibaren, çevre ve su problemi sürdürülebilir kalkınma probleminin bir parçasıdır artık. Ancak, sürdürülebilir kalkınma terimi, çevresel kaygılar gündeme geldiğinde, kendi içinde çelişkili ve belirsizlikler taşıyan bir kavramdır. Nitekim, bu çelişkilere, bu tartışmalar gündeme geldiğinden beri, bahsi geçen uluslararası ve uluslar-üstü toplantılarda tanık olunmaktadır. Temel çelişki çevrecilerle kalkınmacılar, yani ekolojik merkezli perspektifle teknolojik-ekonomik merkezli perspektif arasında yaşanmaktadır.⁵ Özellikle 1992 Rio Konferansı'nda da şiddetle tanık olduğumuz çelişkileri hatırlayacak olursak, birkaç önemli noktayı vurgulamakta yarar var. Bu zirvelerde anlaşmaya varılan nokta, nüfus, tüketim ve teknoloji artışı ile birlikte ekolojik dengenin bozulduğudur. Ancak, bu sorunlardan çıkış yollarından biri olarak, uygun teknoloji kullanımı önerilmektedir. Teknolojiye sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki uçurum göz önüne alındığında, teknoloji kaynaklı problemlerin teknoloji yoluyla çözüme ulaştırılması ve bu teknolojilerin ancak gelişmiş ülkelerce tedarik edilebileceği gerçeği, sürdürülebilir kalkınma açısından çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bu durumda, ülkeler arasındaki eşitsizlikler kapatılacağına açılacak, ve bağımlılık ilişkisinin yarattığı çelişkiler (çevresel, ekonomik, sosyal, vb.) azalacağına artacaktır. Aynı zamanda, ülkelerin bireysel ekonomik çıkarları ile, evrensel çevresel çıkarları birbirleriyle çeliştiği ve bu çelişkilere karşı bir denetim mekanizmasının eksik olduğu gerçeği unutulmamalıdır. ^ Nitekim, hatırlanacak olursa, teknolojiyle övünen Amerika, Rio

Konferansı'nda Deklarasyonun bazı maddelerini imzalamayı reddetmiştir (ör, ekonomik üretimle birlikte yarattığı karbondioksit oranının 1990 senesi seviyesine indirilmesi). Dolayısıyla, bu toplantılarda, dünyanın ve insanlığın iyiliği ve kapital değerler arasındaki çelişki her yönüyle hissedilmektedir. 2003 Uluslararası Tatlı Su Yılı, birbiriyle böylesi çelişen iki farklı kaygı alanının devamında yeni bir duraktır. Dileğimiz, böyle ekonomik kaygılar sonucu, insanlığın su gibi temel bir ihtiyacı karşılayamayacak durumda olduğu ve bu yüzden birbiriyle savaştığı bir dünyaya gitmemek yönünde. Ama aynı ekonomik kaygıların savaştan para kazanabilen bir zihniyet olduğunu düşünecek olursak, neden anlaşmada varılan hükümlerin birtakım ülkelerce keyfi bir şekilde reddedilebildiğini anlayabiliriz. Dileğimiz, daha uzun yıllar suyu "hayatla özdeşleştirebilmek, "savaş"! düşünmeden...

KAYNAKLAR

- 1 <http://www.waterdav2003.org> 22 Mart Dünya Su Günü, resmi web sayfası.
- 2 <http://www.unesco.org/water/wwap> UNESCO, Dünya Su Değerlendirme Programı, resmi web sayfası
- 3 <http://www.wateryear2003.org> Uluslararası Tatlı Su Yılı, resmi web sayfası.
- 4 *Drinking-Water and Sanitation, 1981-1990: A Way to Health*, Geneva: World Health Organisation, 1981.
- 5 O'Connor, J., "Is Sustainable Capitalism Possible?", *Is Capitalism Sustainable?: Political Economy and the Politics of Ecology*, (ed. by O'Connor, M.), New York; London: The Guilford Press, 1994, s. 152-175.
- 6 O'Riordan, T., "The Politics of Sustainability", *Sustainable Environmental Economics and Management: Principles and Practices*, (ed. by Turner, K.), London; New York: Belhaven Press, 1993. s. 37-69.

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

ERKEN DOĞUM VE İŞ

Şenay GÖKBAYRAK*

Erken doğum, doğum sonrası bebek ölümlerinin ve ortaya çıkan bir takım rahatsızlıkların en önemli nedenlerinden biridir. Bu alandaki gelişmeler, erken doğan bebeklerin yaşam şansını artırma yönünde önemli adımlar atılmasına neden olmaktadır. Erken doğumu tanımlamakta kullanılan doğuş kilosu, hamilelik süresine göre daha güvenilir bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Düşük doğum kilosunun (2500 gr ve daha az) nedenleri olarak, ırk, annenin fiziksel özellikleri, ailenin eğitim düzeyi, daha önceki erken doğumlar, yaş, sigara ve alkol kullanımı gibi faktörler gösterilmektedir. Anneye özgü bir takım fiziksel özellikler, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyin düşük kilolu doğumlar ile daha yakından ilgili olduğu belirtilirken, sigara kullanımının erken doğumlar ile daha yakın bir ilişki sergilediği gözlenmektedir. Fransa, İngiltere ve ABD'de ev dışında çalışan kadınların, çalışmayanlara oranla düşük kilolu bebeklere daha az sahip olduğu öne sürülen bir diğer argümandır. Diğer yandan İngiltere'de, en azından 28. haftaya kadar çalışan kadınlarda, ev kadınlarına göre, daha yüksek oranda, düşük kilolu bebek doğumlarına rastlanmıştır. Bu noktada, kadınların çalıştıkları işlerin

özellikleri açıklayıcı bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

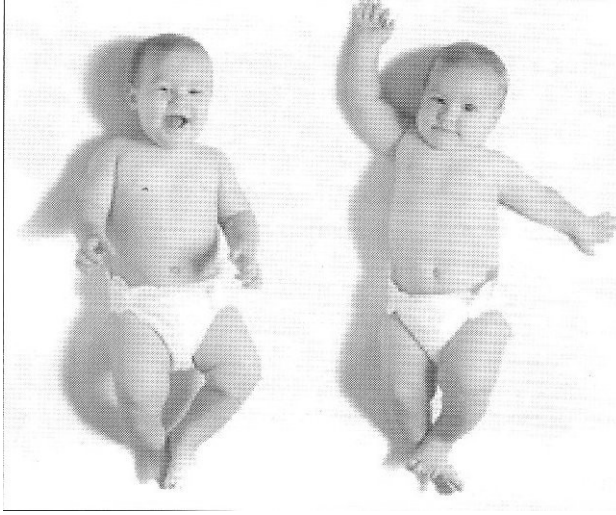
Bu konuda yapılan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Fransa'da, Mamelle ve arkadaşlarının erken doğumlarda mesleksektörlerin etkilerine yönelik yaptıkları çalışmada işin gerekleri ve çevresel koşulların erken doğumlar ile yakın ilişkide içinde olduğunu saptamışlardır. Bu çalışmada tanımlanan faktörler, çalışma sırasında duruş şekli, makine ile çalışma, harcanılan fiziksel güç düzeyi, stress ve genel olarak olumsuz çalışma koşullarına ilişkindir. Bu çalışmada, 0-5 arası bir puan cetveli oluşturularak, yorgunluk endeksi oluşturulmaya çalışılmıştır. Erken doğumların, tanımlanan faktörlere ilişkin pan arttıkça arttığı görülmüştür. Ancak bu sonuç, bağımsız veriler ile test edilmemiştir.

1982-1984 yılları arasında, Mc Donald ve arkadaşlarının Montreal'da 56.067 kadın ile yapılan bir başka çalışmada ise, hem mevcut hamilelik hem önceki hamileliklere ilişkin bilgiler toplanmıştır. Bu çalışmada, kadınların yaptıkları işler, yönetim, sağlık, büro işleri, satış, hizmet ve manifaktür işleri olmak üzere altı ana grupta kategorize edilmiştir. Düşük kilolu çocuk doğum oranının, hizmetçi, temizlikçi, yiyecek ve içecek endüstrisi, metal ve elektrikli eşya yapımı ve giyim sanayinde çalışan kadınlarda arttığı ortaya çıkmıştır.

Mc Donald ve arkadaşlarının yaptığı analiz, sadece tek bir hamilelikle sınırlandırılmış ve araştırma örneklemini haftada 30 saat ya da daha fazla çalışan kadınlar ile yine büyük ölçüde aynı çalışma koşullarında hamileliğin 28. haftasına kadar çalışmayı sürdüren kadınlardan seçilmiştir. Araştırmada seçilen değişkenler ise, yaş, çok - doğumluluk, önceki çocuk düşürme, etnik grup, eğitim düzeyi, sigara ve alkol kullanımıdır. Genel olarak, düşük kilolu doğum riskinin yaş arttıkça arttığı, çok - doğumluluk düştükçe azaldığı, daha önceki çocuk düşürme ile doğru, eğitim düzeyi ile ters orantılı olduğu, bu etkenlerin erken doğumlarda da benzer ama etki derecesinin daha az olduğu saptanmıştır.

Kadınların çalıştıkları mesleklerin özelliklerini incelediğimizde ise, hizmet, sağlık ve manifaktür işlerinde, fiziksel güç ve ağır yük kaldırmanın yüksek, satış, hizmet ve manifaktür sektöründe ayakta kalma ve uzun çalışma saatlerinin fazla olduğu gözlenmektedir. Rotasyon ve düzensiz çalışma saatlerinin ise, sağlık sektöründe fazla olduğu gözlenmektedir. Çalışma ortamının gürültü ve ısı açısından sergilediği koşulların ise, tüm sektörlerde sorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Yönetim sektörü ise, görece daha olumlu şartlar taşımaktadır.

Araştırma ortaya çıkan bazı önemli bulgular ise şu şekilde sıralanmaktadır: 22.761 tek doğum yapan ve haftada 30 saat ve daha fazla çalışan kadınların %7,4'ü erken doğum (37. Haftadan önce), %6,6'sı düşük kilolu doğum ve %4,1'i hem erken hem düşük kilolu doğum yapmıştır. Yönetim sektörüne ait mesleklerde hem erken hem düşük kilolu doğum oranı en düşük düzeye sahiptir. Hizmet sektöründe çalışan kadınlar arasında erken doğum oranı yükselirken, manifaktür sektöründe çalışan kadınlarda düşük kilolu doğum oranı artmaktadır, istihdam süresi ile düşük kilolu doğum arasında istatistiksel anlamda çok önemli bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun dışında altı sektörde de düşük kilolu ve erken doğumun benzer olarak sergilediği özellikler ise şu şekilde ortaya çıkmıştır. Erken ve düşük kilolu doğum, çalışma sırasında

ağır yük kaldırma ile doğru, 46 saat ve daha fazla çalışma ile doğru orantılı bir ilişki sergilemektedir, işin rotasyon özelliklerine sahip olması, düşük kilolu doğum ile güçlü ancak düzensiz bir ilişki sergilerken, erken doğum ile daha az güçlü bir ilişki içindedir. Sağlık ve manifaktür işlerinde, gürültünün düşük kilolu doğum ile ilişkili ancak erken doğum ile istatistiksel anlamda ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Aralarında güçlü bir ilişki olmamakla beraber, ağır yük kaldırma ile düşük kilolu doğum ve erken doğum arasındaki ilişki 28. haftadan önce çalışmayı kesen kadınlar arasında daha sınırlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınların çalışma saatlerine ek olarak ev işlerine ayırdıkları zaman ile erken ve düşük kilolu doğum arasındaki ilişki, istatistiksel anlamda önemli olmamakla beraber, en azından ev işlerine haftada en az 5 saat ayıran kadınlarda her iki oranında yüksek olduğu gözlenmiştir.

Sonuçlar niceliksel anlamda değişkenler arasındaki ilişkiyi önemli ya da daha az önemli olarak tanımlamakla birlikte, gözden kaçırılmaması gereken nokta, sayısal veri ne olursa olsun, hamilelikte çalışma ortamının ve çalışmanın sergilediği özelliklerin hem anne hem de bebeğin sağlığı açısından önemli olduğudur. Bu noktada, sadece çalışma ortamının değil bir bütün olarak yaşam ortamının özellikleri sağlıklı doğumlar için önem taşıyan unsurlardır. Çalışma ve yaşam koşullarının ayrılmaz niteliği, bize bu gerçeği en açık biçimde anlatmaktadır. Bu nedenle, çalışma ve yaşam ortamlarını olumlulaştırma yönünde yapılacak çalışmalarda bir bütün olarak karşımıza çıkmakta ve bu çalışmalar sadece anne ve bebeklerin sağlığı için değil, sağlıklı gelecek kuşakların varlığı için de büyük önem taşımaktadır.

Kaynak: A.D Mc Donald vd., "Prematurity and work in pregnancy", British Journal of Industrial Medicine, Vol: 45. No:1, 1988, p:56-62.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

TOPLUM DOKUZUNCU KİREMİT

Erdoğan BOZBAY *

Dünyayı cehenneme çeviren savaş biteli çok olmamıştı. Dökülen kanlar henüz soğumamış, akan gözyaşları kurumamış, yaralar yeni yeni sarılmaya başlamıştı. Onca yokluğun, yoksulluğun kol gezdiği bir ortamda insanların, oyuncak moyuncak gibi şeylere para ayırması düşünülemezdi elbet. Bizim gibi savaş sonrası "**patlama kuşağı çocukları**"nın(*) birçok şeyde olduğu gibi oyuncak edinme düşleri de güdük kalmış, prematüre doğmuştu. Hoş, bilinmeyenin düşü de nasıl kurulabilirdi ki. Bu yüzden iş başa düşer, "alma" hayali yerini "yapma" gerçeğine bırakıverirdi. Zaman zaman büyüklerden destek almakla birlikte, becerilerimizle düş dünyamızı el ele verir, oyuncaklarımızı kendimiz yapmaya girişirdik. Bitirince de keyiflice karşısına geçer, bir güzel seyrederdik. Hatta günlük hayatta kullanılan öyle şeyler vardı ki, esas görevlerini tamamladıktan sonra, biz küçükler için oyuncaklık angaryalığını da rahatlıkla üstlenebilirlerdi. Ya da kafayı hep buna yorduğumuz için bize öyle gelirdi. Örneğin şişe kapakları, makaralar, kibrit- sigara- ilaç kutuları, çelik bilyeler, aşık kemikleri, topuk lastikleri, çelik çemberler, teller, renk renk cam kırıkları, kum, toprak, çamur türünden aklınıza ne gelirse, bizim için potansiyel oyuncaktı. Saydıklarımın çoğu, hem de hiç uğraştırmadan kendilerini güvenilir, dost ellerimize teslim ediverirdi. En saf, en dost, en sevgi dolu halleriyle fırın olurdu, tren katarı, araba, kamyon, heykel olurdu... Kim bilir bu arada elimizden neler çekerd zavallılıklar. Eğlendiğimiz yetmiyormuş gibi, arada bir, kıyasıya paylaşım kavgalarına girişebilir, hırslımızı onlardan çıkarabilir, öfkemizi onlara kusabilirdik.

#

Top oldukça uzaklara gitmişti. Ebe, içimizden birini oyun dışına itebilmek için, en sıkısından bir atışla topu bize doğru savurmuştu. O şaşkın da hiç kimseye değmeden, alıp başını yıldızlara gitmişti sanki. O zamanlar yıldızlar bize daha mı yakındı ne! İşte tam sırasıydı. Fırladım. Yerdeki kiremit parçasını kaptığım gibi doğru kaleye. Hedefe vardığımda dilim ağzıma, can kuşum kafesine sığmıyordu. Ellerim, daha doğrusu tüm vücudum, rüzgardan ödü kopan titreşim gibiydi. Şimdi işin en zorlu kısmındaydı sıra. Elimdeki nadide varlığı, büyük çabalarla üst üste koyduğumuz diğer sekizinin üstüne, onları incitmeden yavaşça bırakıvermeliydim. "**Dikkatli olmalıyım, yoksa bir anda takımımın bütün çabaları boşa gider, sonra n'aparım.**" diyordum içimden. Tedirgindim, korkuyordum. Ama, dokuz numaralı sonuncu kiremit parçası da en üstteki yerini alıp kulemiz tamamlandığında çocuk seslerimiz bir anda sokağımızı doldurmuştu. İşte o an derin bir ohhh çekmiş, rahatlamıştım. Araç gürültüleri yollarımızı özellikle de seslerimizi ele geçirememişti henüz. Cıvıltılarımız daha bir gür, coşkularımız daha bir özgürdü. Başarmıştık işte. Sonunda bu oyunu biz kazanmıştık. Sanki dünyalar bizimdi. Sevinçliydik. Birçok şeyde olduğu gibi sevinçlerimiz de daha bir yerliydi o günlerde. Öyle yabancılar gibi ellerimizi, sırayla bütün takım arkadaşlarımızın elleriyle şımarıkça buluşturamaz, zaferlerimizi, yeteneksiz karga yavrularınca bestelenmiş "çaaak" larla şımartmazdık. Keşke daha sonraları gireceğimiz bütün oyunlar da böylesine çocuksu kalsaydı; hem eğlenseydik, hem de damıtılmış mutlulukların doyasıya keyfini çıkarıyorduk.

#

Gördüğünüz gibi oyuncaklarımız gibi oyunlarımız da çok naifti o zamanlar. Sokak oyunları içinde en alçak gönüllülerinden birisi olduğu için çoğunlukla onu, yani dokuz kiremidi seçerdik. Bu oyunu sizlerde oynamış, oynamasanız da keyfini çıkaran birilerinden duymuş olabilirsiniz. Sekiz on kişiye varan gruplar için seçilecek en keyifli oyunlardan birisidir dokuz kiremit. Takım ruhunu, yardımlaşmayı geliştirir. Dikkate, el becerisine katkısı büyüktür. Tabii, oyunun sonunda kazanan tarafın kaybeden tarafı biraz da abartılı kızdırmalarına karşı sabır, sinir mekanizmasını çelikleştirmek için birebirdir. Yeni bir oyuna kıskırtmak gibi hınzır yanına dayanmak tahammülü geliştirir. İşler yolunda gitmediğinde ise sorunlarla nasıl baş edeceğimizin uygulamalı ilk sokak örneklerindedir. Böylesine her derde devalığından da öte oyun için gerekli malzemenin bulunma kolaylığı, oyunu cazip kılan yanlarından birisi, belki de en önemlisidir. Laf aramızda çok sevdiğim dokuz kiremidi biraz abarttım mı ne...

#

Gelelim oyunumuza... Öncelikle, el büyüklüğünde dokuz tane kiremit parçası bulmamız gerekir. Yalnız bu kiremitler bildiğimiz kiremitlerden değildir. Düzgün yüzeylidir. Oluklu kiremit mi ne işte onlardan. Kiremit bulmakta zorlanıldığında, alçacık çatıların birinden, çaktırmadan(!) bir iki kiremidi yumuşak inişle yere konuşturup anında parçalamak sorunu çözümlenecektir. O da olmadı, çok ince yassı taşlar da aynı işi görecektir. Harcıalem bir de top denkleştirdiniz ya da kendi olanaklarınızla imal ettiniz miydi alın size dokuz kiremit...

Öncelikle, parmakla saymaca, adımlaşma gibi bildik yöntemler uygulanarak iki takım kurulur. Ebe olan grup, dokuz kiremitli kalenin etrafına halka olur. Oyuna, ebe olmayan gruptan birinin kaleye top atışıyla başlanır. Önemli olan üst üste dizili kiremitlerden olabildiğince azını yere düşürerek, takımın işini fazla zorlaştırmamaktır. Ondan sonra ise oyun, "**tavşan kaç, tazı tut**"a dönüşür, vurmalar vurulmalarla iyiden iyiye kızışır. Sonunda, ya kiremitler büyük uğraşlarla üst üste konarak ilk konumuna getirilir ya da ebe olan grup, top aracılığıyla diğerlerini teker teker vurarak oyun dışına iter. Bunun anlamı, yeni oyunda avcılar av, avlar da avcı olacak demektir. Oyun da değişimli, eğlenceli, özellikle de kızdırmalı bir havada sürer gider...

#

Çocukluk oyunlarımızdaki gibi kurallara pek saygılı davranılmasa da, sıralamalara pek uyulmasa da yaşamımızın hemen her döneminde av ya da avcı rolüne soyundurulduğumuz durumlar çok olmuştur. Tüm zorluklara rağmen, yine de canımızı dişimize takmış, arayıp bulduğumuz kiremitleri özenle üst üste koymayı sabırla sürdürmüştür. Herkese göre öncelikler, sıralamalar ufak tefek farklılıklar gösterse de bu amansız uğraşlar yaşam boyu peşimizi bir türlü bırakmamıştır. Yılların yıllara eklendiği eğitimler, sınavlar, aldığımız diplomalar biir der koyarız, dürüstlük, güven, erdem ikiii der koyarız, ülke, insan, çevre sevgisi üüüüç der koyarız, çalışmak, üretmek döört der koyarız, güzellikleri, dostlukları, mutlulukları, hüznleri, sevinçleri bölüşmek beeeş der koyarız.... Her koyduğumuz kiremitle birlikte sürekli yükselir kulemiz, sekizinci kiremide gelene kadar da bu böyle sürüüp gider. Fakat o da ne?! Dokuzuncu kiremidi koydunsa bul, bulabilene aşk olsun. Meğer; **"eşeğin büyüğü ahırdanmış da haberimiz yokmuş!"** (**)

Yaşamımızın geride kalan uzunca bir bölümü, sonuncu kiremidi aramakla geçer; **'dokuzuncu kiremit'** kaderimiz olur adeta. Bazen tam, **"buldum"** sanısıyla elimizi uzatır, tam alacağımız sırada bir de bakarız ki, aradığımız o değil, işte bu acı gerçekle yüzleşmek onulmaz yaralar açar bir yerlerimizde, zor iyileşen yaralar; bütün hevesler kursağımızda taşlaşır, sözler boğazımızda düğümlenir, dünyamız karar verir. Bazen de onca zorluklara rağmen elde ettiğimiz dokuzuncu kiremidi coşkuyla tam yerine koyarken nereden geldiği, kim tarafından atıldığı belli olmayan serseri bir top darbesiyle ebelenir, oyun dışına itiliveririz. işte bu acımasız sonlar, her seferinde bizi biraz daha umuttan uzaklaştırır, umarsızlığın kollarına iter. Bin bir emekle yükselttiğimiz, yüceltttiğimiz fildişi, pardon kiremit kulemizden bir an olsun gözümüzü ayırmaya da hiç gelmez ha. Zaman mı, doğa mı, canlılar mıdır acımasız olan, yoksa bizler mi bil(e)mem ama, gün gelir, niçin, ne zaman, kimler tarafından çıkarılacağı pek de kestirilemeyen fırtınalar, seller, sevgili kulemizi bir anda yerle bir edebilir ya da sempatik maskeli birilerince, daha bir geliştirip güzelleştirme adına koruma- kollama(l) altına alınabilir. Hatta gün gelir resmen sahipleneler olur da, **"ruhumuz bile duymaz"** demeye ise bir türlü dilim varmıyor. Gerçi işin acı yanını bir gün mutlaka öğreniriz. Kimden mi? Yaşam denen "gerçek"ten, ak sakallı, sevimli filozoftan. Ama iş işten çoktan geçmiştir tabii. Vaktin varsa, sabrın yeterse, gücün kaldıysa, tekrar bir'den başla başlayabilirsen... Oysa, ne düşlerimiz, ne heyecanlarımız vardır yaşamımızın ilk kiremitlerinde, ilk basamaklarında. Ne sınırsız umutlar düşlerimizi süslemekte, ne sınırsız hayaller, başarılar, huzurlar bizi beklemektedir. Bizler kendi dokuzuncumuzun peşinde oyalanırken, dokuzlarının üstüne sayısız dokuzları koyanları uzatan, gıptayla, sessizce izlemek de ne yazık ki yine bize düşer. Ya kiremitlerinin çoğu, üst üste konmuş doğanlara, hayata fırlattığı ilk merhabası daha bir gür çıkanlara ne demeli!..

#

Öyle ya da böyle kısır bir döngünün içinde debelenip dururken bir de geriye dönüp şöyle bir bakarız ki, nice ömürler mum gibi eriyip tükenmiştir bu arada, tükenmektedir, tükenecektir... Her gün görmeye kanıksadığımız, şaşkın, yorgun, umarsız onca insan, kamburlaşmış bedenleri, gülmeye, gülümsemeye yabancılaşmış yüzleriyle oradan oraya koşuşturup durur. Kaçınıcı kiremidin peşinde olduğunu kendileri dahi bilmez. Belki yedincinin, belki sekizincinin, belki de hala birincinin... Kim saklar şu meretleri, niçin saklar, kimin için saklar, saklamaktan ne zevk alır, bilinmez. Ben kendi adıma, ebelenmekten gına gelse de, bunca yıldır inatla aradığım dokuzuncu kiremidimi bulmakta kararlıyım. Gerçi işimin çok zor, hatta imkansız olduğunu biliyorum. Ama olsun, göz fenerim kararmadığı, enerjim tükenmediği sürece, öyle kolay kolay pes etmeye hiç mi hiç niyetim yok. Oldum olası arkadaşlar benim, çok sabırlı, sabırlı olmaktan da öte inatçı bir oyuncu olduğumu söyler dururlar. Hele de oyunumuzun adı **"dokuz kiremit"** se...

(*) F. Sedef Seçkin: Türkiye'nin Kuşak Profili, Capital, Aralık 2000

(**) "İşin zor yanıyla henüz yüzleşilmedi" anlamında bir deyim

* Jeomorfoloğ,

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

SOSYAL POLİTİKA

İSVEÇ SOSYAL SİGORTA SİSTEMİ VE YENİDEN YAPILANMA (*)

Gülbiye YENİMAHALLELİ-YAŞAR**

İsveç'te sosyal sigorta sistemi 1914 yılında zorunlu ve tüm nüfusu kapsayan yaşlılık ve maluliyet sigortaları sisteminin kurulmasıyla başlamıştır. Sistem 1948 yılında gözden geçirilmiş ve 1960 yılında dağıtım sistemine geçilmiştir (pay-as-you-go). Bu çalışmaları Ulusal Sigorta Yasası (1962:381), İş Kazaları Sigortası Yasası (1976:380), Ebeveyn Aylığı Sigorta Yasası (1979:84), Temel Çocuk Yardımları Yasası (1947:529), Barınma Yardımı Yasası (1993:737) ve Bakım Desteği Yasası'nın (1996:1030) çıkarılması izlemiştir.(1)

İsveç'te sosyal sigortalar kapsamında hastalık, sakatlık ve yaşlılık durumları ile çocuklu ailelere ekonomik güvence sağlanmakta ve bu bağlamda elliden fazla yardım çeşidi bulunmaktadır. Sistem bireylere dayalıdır ve bir kişinin hastalığı veya evde çocuk bakması gibi nedenlerle çalışıp geçimini sağlayamadığı durumlarda gelir kaybını telafi eder. Bu durum *gelir kaybı prensibi* olarak bilinir. Ödenekler yıllık gelirin %80'i kadardır ve bu oran 2001 yılı için 36.900 İsveç Kronu(***) olan *daha yüksek fiyat taban tutarının* (higher price base amount) 7,5 katına kadar artabilmektedir. İsveç'te sosyal sigortalar Ulusal Sosyal Sigortalar Kurulu ve sosyal sigorta büroları tarafından yönetilmekte olup, finansman vergilerin yanı sıra işçi ve işverenlerden alınan primlerle sağlanmaktadır.

İsveç'te sosyal sigortalar özellikle emekliler, kronik hastalar ve çocuklu aileler gibi gruplar için çok önemli bir finansal destek mekanizmasıdır. Ayrıca sistem, sosyal sigortaların amaçlarından biri olan, çocuklu ve çocuksuz aileler, orta-yaşlı ve yaşlı insanlar, daha iyi çalışma koşullarına sahip olan ve olmayanlar ve işsiz kalması muhtemel gruplar gibi farklı gelir ve nüfus grupları arasında yeniden dağılımı sağlamaktadır.

İsveç sosyal sigortaları, genel ödeneklerin yanı sıra, *ihtiyaca dayalı (means-tested)* ödenekler de sağlamaktadır. Genel ödenekler çocuk ödeneği, evlatlık ödeneği ve emekli maaşı gibi herkese aynı oranda sağlanırken, ihtiyaca dayalı olanlar ise barınak ödenekleri, emekliler için barınak desteği, emekli maaşı ilaveleri ve ilave bakım desteği gibi ödenekler olup, bu ödenekler vergiden muaf tutulmaktadır.

İsveç'te birçok sosyal sigorta ödeneği *daha yüksek fiyat taban tutarı* ile bağlantılıdır. Bunun anlamı, genel fiyat düzeyleri değişirken ödeneklerin değerinin korunmasıdır. Taban tutarı tüketici fiyat endeksi ile bağlantılıdır. Emeklilik sisteminde yeniden yapılanmanın başladığı sıralarda yeni bir gelir endeksi de uygulamaya konmuştur. Böylece yeni emeklilik sisteminde yer alan emekliler, çalışanlarla aynı standart gelişime sahip olmuşlardır.

İsveç'te sosyal sigortaların maliyeti yılda yaklaşık 340 milyar İsveç Kronu'dur. Bu miktarın yarısından fazlası emekli maaşlarına gitmektedir. Yaklaşık %25'i hastalık ve maluliyet ödeneklerine, %15'i çocuklu ailelere ve yaklaşık %2'si ise yönetim maliyetlerine gitmektedir.

Yeniden Yapılanma:

2000'li yıllara gelindiğinde İsveç sosyal sigorta sisteminde topyekün bir yeniden yapılanma başlatılmıştır. Bunun gerekçeleri şöyle sıralanmaktadır; çalışan nüfusa oranla emeklilerin sayısındaki artış, yaşam beklentisindeki artış (ki bu insanların daha uzun süre emekli maaşı almaları anlamına gelmektedir), düşük büyüme ile birlikte emekli ödemelerinin maliyetlerinin artması, ulusal ek emeklilik sisteminin uzun süreli ve düzenli çalışanlara oranla düzensiz ve kısa süreli çalışanlar lehine olması, doğum oranlarının azalması, işsizlik oranlarının artması ve Avrupa Birliği'ne uyum çalışmalarıdır.(****).

İsveç'te yeni Sosyal Sigortalar Yasası 1 Ocak 2001 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Yasa ile sosyal sigortalar iki bölüme ayrılmış olup, biri önceden belirlenmiş miktarlar ve ödenekler sağlayan *ikametgaha dayalı sigorta (domicile-based insurance)*, diğeri ise, gelir kaybına karşı *işle ilgili sigorta(work-related insurance)*'dir. Her iki sigorta tipi de İsveç'te oturan veya çalışan herkese eşit olarak uygulanmaktadır. Artık sigortadan faydalanma koşullarından biri olan İsveç vatandaşı olma şartı ortadan kaldırılmıştır. Yeni Yasa, Ulusal Sosyal Sigortalar Kurulu, Sigorta Primi Emekli Aylığı Otoritesi ve sosyal sigorta bürolarınca yönetilen sosyal güvenlik sisteminin çoğunu kapsamaktadır.

Sosyal sigorta sisteminde yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde çalışma yaşamında sağlığı geliştirme çabalarına da özel önem gösterilmektedir. Bu çerçevede, hastalık veya maluliyet nedeniyle çalışmayanlar için uygulanan ödenek sistemi; hastalık ödeneği, işle ilgili rehabilitasyon, maluliyet aylığı ve iş kazası ödeneklerinden oluşmaktadır.

Özellikle uzun dönemli hastalıklar nedeniyle iş kaybı geçen birkaç yılda çok kaygı verici bir boyuta ulaşmıştır. Bu nedenle Hükümet bu gelişmeleri ciddiyle izleyerek, bu olumsuz eğilimi ortadan kaldırmayı amaçlayan bir proje başlatmıştır. Amaç, kapasitelerine göre daha fazla insanın çalışma yaşamına katılabilmesidir. Bu proje için görevlendirilmiş olan bağımsız bir uzmanın önerileri ise; sosyal sigorta, rehabilitasyon, maluliyet aylığı ve iş kazası sigorta sistemlerinin verimliliği ve etkinliğinin değerlendirilmesi ve bu sistemlerin yönetim yapıları ile çalışma yöntemlerinin gözden geçirilmesi gerektiği şeklindedir.

Ayrıca Hükümet, maluliyet aylığı ve iş kazası sigortası sistemini de yeni yaşlılık aylığı sistemi paraleline taşıyacak düzenlemelerde bulunmaktadır. (2)

İsveç'te yeniden yapılandırılmış emeklilik aylığı sistemine ilişkin yasal düzenlemeler, 1998 yılında beş politik partinin uzlaşması ile parlamentodan geçirilmiştir. Yeni sistem birçok farklı bileşenden oluşmaktadır: *gelirle bağlantılı emekli aylığı, prim emekli aylığı ve garanti edilmiş emekli aylığı*. Yeni sistem 1953 yılından sonra doğmuş olanlar için tamamen geçerli iken, 1938-1953 yılları arasında doğmuş olanlar için kısmen geçerli

olmaktadır.

Bu sisteme göre, yeni emekli aylığı bir kişinin tüm çalışma yaşamı boyunca elde ettiği gelire dayalı olacaktır. Hiçbir geliri olmayanlar veya düşük gelirli için ise, garanti edilmiş emekli aylığı adında temel bir güvenlik düzeyi biçimi vardır. Prim emekli aylığı ise, emekli aylığının bir parçası olan ve kendi isteği ile fonlara katkı sağlayanlara verilecektir. Emekli aylığı İsveç'in ekonomik büyümesi ile bağlantılı olacaktır ve sistem demografik değişiklik durumlarında varlığını sürdürülebilir kılacak şekilde dizayn edilmiştir. Emeklilik yaşı esnek olacak ve ebeveyn izni, askerlik hizmeti ve okula gitme süresi emeklilik aylığı hak edilmesinde dikkate alınacaktır. Ayrıca, emekliler için barınma ilaveleri konusunda da yeni düzenlemeler yapılmaktadır. (3) İsveç sosyal sigorta sisteminde aile yardımları da

önemli bir yer tutmaktadır, İsveç aile politikası evrimsellik ve bireysel haklar temeline dayanır ve bu politika çerçevesinde çocuk ve aile yardımları, ebeveyn sigortası ve yüksek kaliteli günlük bakım sağlanır. Bu sistemde çocuklu ailelerin desteklenmesi özel bir önem taşımaktadır. Nedeni hem nüfusun azlığı hem de yaşlı olmasıdır. Yüzölçümü Türkiye'nin yaklaşık iki katına yakın olan İsveç'in nüfusu sadece 8.9 milyondur. İsveç'te çocuklu ailelerin desteklenmesi amacıyla verilen ödenekler şunlardır: çocuk ödeneği, üç veya daha fazla çocuğu olanlar için ilave çocuk ödeneği, bakım desteği, hamilelik yardımı, ebeveyn yardımı, geçici ebeveyn yardımı, evlatlık desteği, özürü ve engelli çocuk ödeneği, çocuk aylığı ve barınma ödeneğidir. İsveç'te sosyal sigortalar sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde çocuklu ailelerin desteklenmesi amacıyla sağlanan finansal destekler de 2000 yılında gözden geçirilmiştir. Amaç, genel çocuk ödeneği, bakım desteği ve barınma ödeneğinin toplu etkilerini analiz etmektir. Bu kapsamda ayrıca, çocuklu ailelerin finansal durumları açısından önemli olan okul-öncesi sistemdeki, çocuklar için günlük bakım sistemindeki ve vergi sistemindeki değişiklikler de dikkate alınmıştır. Sonuçlar halen ilgili kuruluşlarca yorumlanmaktadır. (4) İsveç işsizlik sigortasına bakıldığında, işsizlik sigortasının dünyada genellikle sosyal sigortalar sistemi içerisinde yer almasına rağmen, İsveç'te durumun biraz değişik olduğu görülmektedir, İsveç'te işsizlik sigortası, iş gücü piyasası politikalarının bir parçasıdır. İşsizlik sigortası fonları sıklıkla sendikalarla yakın işbirliği içerisinde, fakat bu fonlar yasal olarak bağımsız kuruluşlardır.

Sonuç olarak, her ülkenin kendine özgü bir sosyal sigorta sistemi vardır, İsveç'teki yeniden yapılanma çalışmalarının son yıllarda ülkemizde de gündemde olan yeniden yapılanma çalışmalarından farkı, İsveç hükümetinin sadece teşhisi değil tedaviyi de başarıyla uygulamış olmasıdır. Acil Eylem Planı çerçevesinde "Sosyal Güvenliğin Tek Çatı Altında Toplanması ve Genel Sağlık Sigortası'nın Oluşturulması" (5) çalışmaları içerisinde bulunan Hükümetin, böyle kapsamlı çalışmalar için vergi sisteminden nüfus politikasına kadar bir dizi reformu da gündeme getirmesi gerektiğinin gözden kaçırılmamasını umarız.

Kaynakça:

1. <http://www.rfv.se/english/social/index.htm>
2. Ministry of Health and Social Affairs of Sweden, "**Social Insurance in Svveden**", Fact Sheet no.1, March 2001.
3. Ministry of Health and Social Affairs of Sweden, "**Old Age Pensions in Svveden**", Fact Sheet no.4, July 2000.
4. Ministry of Health and Social Affairs of Sweden, "**Svvedish Family Policy**", Fact Sheet no.5, April 2002.
5. <http://www.csab.gov.tr>

(*) Bu makale, Çalışma Bakanlığı'nın 21.01.2003 tarihinde gerçekleştirdiği "İş Sağlığı ve Güvenliği Kurumlarının Tanıtımı ve İşbirliği Konferansı" doküman ve notlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

(**) **Ankara Üniversitesi, Sağlık Eğitim Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Görevlisi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü.**

(***) 11.03.2003 tarihi itibarıyla 1 İsveç Kronu 192,297 TL'dir. Dolayısıyla bu rakam TL cinsinden 7.095.759.300 etmektedir. En yüksek tutar olan 7,5 katı ise 53.218.194.750 TL'dir.

(****) AB bu alanda İsveç Hükümeti'nden sadece AB ülkelerinden gelen kişilere kendi vatandaşları gibi davranmalarını talep etmiştir. Bu çerçevede İsveç hükümeti sosyal sigortalardan faydalanmayı vatandaş olma şartına bağlamaktan çıkarmış ve oturma iznini yeterli kabul etmiştir.

VAKIF HABERLERİ

GÖNÜLLÜLERİN BULUŞMASI VE GÖNÜLLERİN ZENGİNLEŞMESİ

Gönüllülerimiz **Prof. Dr. Nusret H. Fişek Bilim ve Sanat Ortamı'nda** buluşma ve gönül zenginliklerine yeni zenginlikler katmayı sürdürüyorlar.

Her ay açılan resim sergilerine Mart ayında **Meral Ergül** ve Nisan ayında **Leyla Ercan** konuk oldular. Bizimle el emeklerini, göz nurlarını paylaştılar. **Adnan Polat'ın** saydam gösterisi, gönüllülerimizi değişik ortamlara ve farklı dünyalara götürdü. "**Arianna, Creah Kapodokya, Düşsel Görüntüler**" başlıklı gösteri, fotoğrafçılıkta yeni eğilimleri ve yeni teknikleri de bize tanıttı... Hemen gösterinin ardında nefis bir dinleti vardı. **Fırat Yertutanol, Murat Demirtaş, Serkan Beşpınar ve Berrak Saka**, bizlere gitar dinletisinin yanında seslerini de duyurdular. Tüm bu güzellikleri bizlerle paylaşanlara teşekkür ediyoruz. 20 Mart'ta şairler ve şiirseverler **Dünya Şiir Günü'nde** biraraya geldiler, içlerini döktüler. Bu yılki şiir gününe katılan bir öğrenci grubu vardı. Polis Akademisi öğrencilerinin kendi aralarında oluşturdukları Akademi Şiir Kulübü'nün (AŞK) 15 temsilcisi bizlerleydi. Onlar da içlerini döktüler ve kulaklarının pasını giderdiler. Gençlerle birlikte olmaktan hepimiz mutluluk duyduk. 10 Nisan'da ise bir başka saydam gösterisinde, **Özgür Çetinkaya** ve arkadaşları, Adana'da pamuk toplayan ailelerin ve çocukların fotoğraflarını bize sundular. Çocuklar için tarımda "en kötü koşullar" olarak gördükleri pamuk işçiliğinin zorluklarını bize gösterdiler. 23 Nisan 2003... Düzenlediğimiz **1.Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması'nın** ödül töreni ve sergi açılışı vardı. Kazananlar, jüri üyeleri ve gönüllülerimiz buluştular, konuştular, fotoğraf üzerine tartıştılar. Sergilenmeye değer bulunan fotoğrafları 31 Mayıs'a kadar gezebilirsiniz. Buna olanak bulamayacak okurlarımızı siyah-beyaz ve renkli dalda birincilik alan fotoğraflarla tanıştırmak istiyoruz. Geçen sayımızdan bu yana bu fotoğrafları görmek için merakta olduklarını biliyoruz. Şimdi bizler için meraklı yeni bir dönem başlıyor.

Çünkü **2.Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması** için de bir çağrı yaptık. Ama bu çağrıyı yaparken de bir dilekte bulunduk: Umarız, fotoğrafını çekecek çalışan çocuk bulamazsınız. Merak ediyoruz, acaba gelecek yıla kadar Türkiye'de çocuk emeği ortadan kalkabilir mi? Siz ne dersiniz?

Renkli Birincilik Ödülü : İbrahim Peynirci

Renkli Birincilik Ödülü : İbrahim Peynirci

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Renkli)

Birincilik	İbrahim Peynirci
İkincilik	Murat Seyit
Üçüncülük	Abdullah Eker
Mansiyon	Derya Kılıç Hasan Metin Soner Özer Kamburoğlu

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Siyah-beyaz):

Birincilik	Özer Kamburoğlu
İkincilik	Özer Kamburoğlu
Üçüncülük	Resul Baştuğ
Mansiyon	Hasan Metin Soner Haluk Sargın Mustafa Ertekin

Siyah-Beyaz Birincilik Ödülü : Özer Kamburoğlu
Siyah-Beyaz Birincilik Ödülü : Özer Kamburoğlu

Türkiye'de çocuk emeğinin sona erdirilmesi çalışmaları sürüyor. Bu konuda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün IPEC başlıklı program çerçevesinde 1992 yılından beri yaptığı katkılar çok önemli. IPEC/Türkiye uygulamalarının en önemli özelliklerinden biri, tüm toplum kesimlerini bu eylemin içine katmak ve yaygın bir hareketlenme doğurmaktır. Ancak 2000'li yıllarla birlikte başlayan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından başlatılan "**Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program**" işi tersine çevirmiştir. Tüm uyarılarımıza rağmen, Bakanlık, bildiğini okumaktadır. 27 Mayıs 2002'de Ürgüp Toplantısı'nda sunduğumuz ve Çalışma Ortamı dergimizin 63.sayısında (Temmuz Ağustos 2002) yalınladığımız görüşlerimizden yararlanılmamıştır. işin tersine döndüğünün en açık kanıtı, "**Kurumların Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Görev ve Tanımları**" verilirken, raporda 12 sayfanın devlet kuruluşlarına, 1,5 sayfasının işçi-işveren sendikaları ve esnaf-sanatkar kuruluşlarına ve yarım sayfanın sivil toplum kuruluşlarına ayrılmış olmasıdır. "**Yaparsa herşeyi devlet yapar**" yaklaşımıyla, daha uzun yıllar çocuklarımızın yıpranmasına ve zedelenmesine tanık olacağız anlaşılmalı; üzülmek...

Birinci seçilen fotoğrafla ilgili duyarlı bir öğretmenimizden aldığımız mektubu da sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Sayın Yetkili,

28 Nisan 2003 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Ankara Kulisi Köşesinde Bilecik Kınık'ta bir atölyede önlüğü çamurlu çorağın çömlek yapım anının dondurulduğu yazıldı. Bilecik ili Pazaryeri ilçemize bağlı Kınık Köyü çömlekçiliğiyle ünlüdür. Bu köyümüzde yaklaşık her ev bir çömlek atölyesidir. Ve bu atölyelerde genellikle ev halkı tarım ve hayvancılıktan arta kalan zamanlarda çömlekçilik yapar, ilçemiz ve bu köyümüz okur yazar oranının en yüksek olduğu yörelerden biridir. Büyük bir olasılıkla çocuk işçi sıfatıyla çekilen kişi, evin bir üyesidir ve okul dışı zamanlarda babasına yardım ediyordu. Yapılan iş zanaatten öte sanattır.

Fotoğrafın çekildiği tarih ve saat önemli. Çünkü bu köyümüzde taşımali ilköğretim merkezi ilk öğretim okulumuz ve bu ilçede çeşitli meslek liseleri ve Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. Bu köyümüzün ekonomik durumu iyidir. Çocuk işçiye gereksinim duyulmadığı gibi, çocuğun kazanacağı paraya da gereksinim duyulmayacaktır.

Yazı konusu fotoğraf tarafıma gönderilirse veya fotoğrafı çekilen çocuk hakkında bilgi verilirse, işçi olup olmadığı, okulunu aksatıp aksatmadığı konusunda ayrıntılı bilgi sahibi oluruz. Çocuk okul çağında olup da okula gitmiyorsa, okula gitmesini sağlarız.

Sayın Özer Kamburoğlu bu konuda bize yardımcı olursa seviniriz.

Sanat Ortamınız ilimizde de sergi açmak isterse her türlü kolaylığı sağlarız.

İlgileneceğiniz beklentisi ve iyi dileklerimle.

Bilecik

Recep Özdemir

Eğitim Müdürlüğü Şube Müdürü

NOTUMUZ: Sayın Recep Özdemir'i duyarlılığından ötürü kutlarız. Öğrencileri okullarına bağlayan onları yeni bilgilerle zenginleşmeye iten işte bu duyarlılık. Ama gerek geleneksel doku ve gerekse gelecek kaygıları, hem ailelerini ve hem de çocukları, Öğrenimlerinin yanı sıra mesleksi beceriler edinmeye de itebiliyor. Çocuğun sanat öğrenmeye çalışması, okul dışı zamanlarda da olsa, bir özveridir. Çocukluğunu yaşayacağı saatlerden bir özveride bulunuyor; nemli, kuytu ev-atölyelerinde, sınırlı ve yapay ışıkla aydınlatılmış ortamlarda "çalışıyor". Keşke geleneksel çömlekçiliğimiz, örgün eğitimle de kaynaştırılarak, "okullu" olsa.;. Sanırız, hem çocuklar için ve hem de bu sanatı söndürmemek isteyen aileler için bu çözüm uygun olur.

ÇOCUK EMEĞİ ÇOCUK İŞÇİLER (*)

Ignacio RAMONET

Dünyada 5-14 yaşları arasındaki 211 milyondan fazla çocuk, çalışmak zorunda. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) inisiyatifi ele alarak, kamuoyunun dikkatini, özellikle gelişmekte olan ülkelerde(l) yaşanan, ama zengin ülkelerdeki durumu da göz ardı edilemeyecek bu sömürüye çekebilme için 12 Temmuz 2002'de Cenevre'de "Çocukların çalıştırılmasına karşı birinci dünya günü"(2) düzenleme kararı aldı.

Çocuk olmaları, onların yaşadıkları gerçeklerin görülmesini engeller genellikle. Bu, birçok ülkede, 19. yüzyılda yaşanan ve Charles Dickens, Victor Hugo, Hector Malot veya Edmondo de Amicis(3) gibi yazarların olağanüstü romanlarına konu olan kâbusları andırır.

Liberal küreselleşmeye rağmen o günden bugüne hiçbir şey değişmedi. Çünkü, "sermayenin ve malların serbest dolaşımının genel olarak güvence altına alındığı bir dünyada Güney ülkelerinin endüstrileri, ellerinde kalan tek koz olan ülkelerindeki çalışma gücünün düşük maliyeti üstüne oynamadıkları müddetçe pazardaki yerlerini koruyamıyorlar".(4) Maliyeti yetişkinlerden çok daha âz olan çocuklar çalıştırılmazsa, birçok ülke rekabet gücünü kaybeder, ihracatları düşer ve döviz girdileri dramatik ölçüde azalır.

Küçük çocukların sömürülmesinden kâr sağlayan grupta, uluslararası şirketler de var. Bunlar arasında tütün (Philip Morris, Altadis), muz (Chiquita, Del Monte) ve kakao (Cargill) şirketleri sayılabilir. Örneğin, tütün endüstrisinin hakim olduğu Malavi'de, on binlerce çocuk tütün yapraklarının toplanması ve kurutulması işlerinde çalıştırılıyorlar. Ekvator'da 7-8 yaşları arasındaki çocuklar, günde dokuz saat muz tarlalarında çalıştırılıyorlar. Dünyanın birinci kakao üreticisi Fildişi Kıyısı'nda, binlerce çocuk-köle tarlalarda çalışmak zorunda bırakılıyor.

Bu çocuk işçiler sorunu ve onların alet edildikleri su-istimal, Nisan 2002'de bütün dünya gazetelerinin manşetlerindeydi. Çünkü Benin'den yola çıkan Etireno adlı Nijerya bandıralı bir geminin, Gabon'da köle olarak satılmak üzere onlarca çocuk taşıdığı ortaya çıkmıştı. Birleşmiş Milletler Fonu'nun (Unicef) verilerine göre 200.000'in üzerinde çocuk ve yetişkin, Orta ve Batı Afrika'daki bu köle ticaretinin kurbanı olmuşlardı. Zengin ülkelerde bile 15 yaşın altındaki 2.5 milyon çocuk, tarım, inşaat, tekstil atölyeleri ve ayakkabı fabrikalarında kötü ve tehlikeli koşullarda çalıştırılıyor. Ayrıca, bu koşullarda çalışan 11.5 milyon yetişkinin de 15-17 yaşlar arasında olduğunu belirtmek gerekiyor. 15 yaş altındaki çocuk işçilerin ülkelere göre dağılımı ise şu şekilde: Amerika Birleşik Devletlerinde 120.000, İspanya'da 200.000, İtalya'da 400.000 ve İngiltere'de 2 milyondan fazla...

Çocukların bu işler acısı durumuna biraz daha eğile-bilmek için, Birleşmiş Milletler'in Eylül 1990'da New York'ta organize ettiği Dünya Çocukları Zirvesi'nden dokuz yıl sonra, geçtiğimiz Mayıs ayında yeni bir zirve düzenlendi. BM genel merkezinde yapılan bu zirveye, yüzden fazla ülkeden gelen yaklaşık beşyüz çocuk da katıldı. Toplantının açış konuşmasını yapan Kofi Annan, çok ciddi bir durum saptaması yapmıştı: "Çocuk haklarının korunması konusunda, açması bir şekilde başarısız olduk."

Rakamların son derece can sıkıcı olduğunu söylemek gerek. Yarım milyardan fazla çocuk, günde 1 Euro-dan daha az parayla yaşamını sürdürüyor. Sefaletleri öylesine büyük ki, içinde buldukları psikolojik ve fiziksel koşullar, bütün yaşamları boyunca tutsak ediyor onları. 100 milyonun üzerinde çocuk, yoksulluk ve ayrımcılıktan dolayı hiç okula gidemiyor. Her yıl, 5 yaşın altındaki 11 milyon çocuk ölüyor. Bu da günde 30.000 ve her üç saniyede bir çocuk demek... 1990-2000 yılları arasında, çeşitli anlaşmazlıklar sebebiyle bir milyondan fazla çocuk ya ailesini kaybetti ya da ailesinden ayrılmak zorunda kaldı. Yine aynı dönemde 300 . 000 çocuk askere alındı; 2 milyondan fazlası sivil savaşlarda katledildi; 6 milyondan fazlası yaralandı, sakat kaldı; 12 milyonu evsiz bırakıldı ve yaklaşık 20 milyonu evlerinden kovuldu...

Üstelik her yıl 700.000'den fazla çocuk, kendi istekleri dışında köle olarak tutularak insan ticaretinin kurbanı ediliyorlar. BM'e göre bunu nedeni, "ucuz işgücüne olan ihtiyaç ve seks ticaretinde çocuk yaştaki kız ve erkeklere olan talep".(5)

Küçük kızların durumu çok daha kötü. Onlar her türlü ayrımcılığa alet oluyorlar. Ayrıca, dünyadaki okula gitmeyen yüz milyon civarındaki çocuğun 60 milyonu kız. Cinsiyetleri nedeniyle 60 ila 100 milyon kız çocuğu tecavüze uğruyor, ebeveynleri tarafından öldürülüyor, kötü besleniyor ve kötü bakılıyorlar. En çok kullanıldıkları alanlardan biri olan ev hizmetlerinde çalışan çocukların %90'ını, 12-15 yaşları arasındaki kızlar oluşturuyor. Afrika'nın ve Asya'nın bazı bölgelerinde HIV virüsü taşıyan kız çocuklarının oranı, erkek çocuklarından beş kat daha fazla.

Böyle bir skandalın karşısında, geçen Mayıs ayında BM salonundaki 70 devlet başkanının ve 189 ülkenin yüzlerce bakanının önünde, dünyadaki bütün sömürülen çocuklar adına konuşan 13 yaşındaki Bolivyalı Gabriela Azurduy'nin sessiz çığlığına bir kez daha kulak vermek gerek: "Biz her türlü sömürü ve suistimalin kurbanlarıyız; biz sokak çocuklarıyız, savaş çocuklarıyız, AIDS'in yetim bıraktığı çocuklarız. Bizler kurbanız ve sesimiz hiçbir yerden duyulmuyor. Artık bütün bunlar sona ermeli! Bize yakışan bir dünyada yaşamak istiyoruz..."

BULMACA
Tehlikeyi tanıyalım
Elektrikli Testere İle Kereste Kesimi

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek at fisek nokta org nokta tr)

Durum : A işçisi çalışma tezgahı üzerine koymuş olduğu kereste parçasını elektrikli testere ile kesiyor, işçinin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. Testerenin elektrik kablosu işçinin sağ ayağına dolaşabilir ve işinin dengesini kaybedip düşmesine yol açabilir.
2. İşçi elektrikli testereyi ileri doğru iterken kablunun üzerine basabilir, dengesini kaybedip düşebilir.
3. İşçinin kereste parçasını destekleyen sol ayağı kayabilir ve işçi dengesini kaybedip düşebilir.
4. Elektrikli testere ya da kereste parçası yerinden kayıp işçiye çarpabilir; çünkü kereste parçası pozisyona yeterince sıkı bir şekilde oturtulmamış.
5. Kesme işlemi sırasında ortaya çıkacak toz işçinin gözlerine kaçabilir.

(Yanıtı 14. sayfada)

* Kim. Müh. ;
İş Sağlığı ve İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı ;
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi ;
FİŞEK Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü